

nordisk ARKIVNYT

3 • 2006

Regnskaber som kilder
i historieforskningen 123

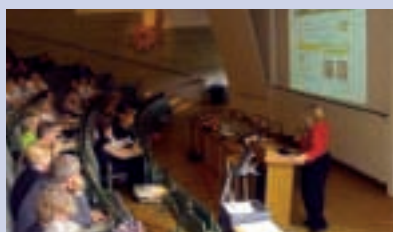
Norges nye riksarkivar:
Arkivene ut til folket 129

Regeringsbeslut om
minskad personal
och ökad produktivitet 138

Hemmelige dokumenter
og den-kolde-krigs-
aflytninger 144

Nordiska Arkivdagar
i Uppsala
Några inblick 151

nordisk ARKIVNYT

Årgang 51 2006 nr 3

HOVEDREKAKTØR

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
e-post: eirikur@skjalasafn.is

LOKALREKAKTØRER

Danmark

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
fax: (+45)33 15 32 39
e-post: lj@ra.sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258, FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
fax: (+358)9 17 63 02
e-post: pertti.hakala@narc.fi

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Postboks 2825 Elgesaeter
N-7432 TRONDHEIM
Tel.: (+47)73 88 45 00
fax: (+47)73 88 45 40
e-post: maria.press@arkivverket.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 STOCKHOLM
Tel.: (+46)87 37 63 36
fax: (+46)87 37 64 74
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout: Prentsníð ehf
Trykkeri: Prentmet ehf

Retur

Þjóðskjalasafn Íslands
(Islands Nationalarkiv)

Hovedredaktøren

Kære læser,

Dette nummer af Nordisk Arkivnyt udkommer lidt senere end planlagt. Hovedårsagen er, at de Nordiske Arkivdage i Uppsala foregik på samme tidspunkt, som bladet ellers skulle færdiggøres. Redaktionen besluttede derfor at udskyde dette nummer til efter Arkivdagene, så dette største fællesnordiske arkivarrangement også kunne omtales i bladet.

Omkring 460 personer fra Nordens arkiver deltog i de Nordiske Arkivdage i Uppsala, i Landbrugsuniversitetets fine lokaler i Ultuna. Mens Arkivdagernes program omtales i bladet, skal det blot fremhæves her, at under Arkivdagene i Uppsala fejrede man NAs 50 års jubilæum med en lille session om bladet i fortid og nutid. Der udkom et særligt jubilæumsnummer, der blev udleveret i Uppsala, og derefter som sædvanligt blev sendt ud til arkiver og abonnenter. En hjemmeside for NA blev åbnet af den danske rigsarkivar. NA er således gjort mere synlig og præsenteret bedre på internettet end hidtil. Vi har allerede fået en ny abonnent via hjemmesiden. Til sidst skal nævnes en ganske fornøjelig oplevelse i Uppsala, da den nuværende redaktion og nogle tidligere medlemmer af redaktionen var inviteret af den svenske rigsarkivar til en dejlig festmiddag. På redaktionens vegne takkes alle, der lagde hånd på ploven, for at jubilæet blev vellykket.

Nærværende nummer rummer mange interessante artikler. Vi kan læse om, at i Danmark beskytter man gamle og vigtige arkivalier ved at filme og digitalisere dem. Desuden fortsættes præsentationen af danske forskningsprojekter, ligesom der omtales en særbevilling til forskningen i Statens Arkiver. Noget mange savner.

For nylig fik det norske arkivværk en ny leder, idet Ivar Fønnes overtog riksarkivarposten, samtidigt med at John Herstad gik på pension. Artikler om begge findes i bladet. En erfaren, professionel riksarkivar takkes for god ledelse, og man byder den nye riksarkivar velkommen, som vil have arkiverne ud til folket. John Herstad takkes her af redaktionen for hans stærke, nordiske indsats gennem årene!

Vi kan læse om nedskæringer i det finske arkivværk, ialt skal 15 årsværk nedlægges inden for de næste fem år. Mere fornøjelig oplevelse har de finske arkivdage været, som holdets i maj måned. Blandt de finske bidrag er også rigsarkivarens spalte, hvor Jussi Nuorteva beskriver finske erfaringer omkring køb af arkivalier.

I modsætning til personalereduktion i Finland kan vi læse om positive ændringer i Sverige på samme område. Nyheder fra Sverige beskriver et interressant forsøg på forskerrekruttering i svenske arkiver og andre kulturinstitutioner, 16 personer ialt, i en periode af 5 år. Desuden får det svenske arkivværk to nye informationsmedarbejdere. Fornøjelig læsning – bon appetit.

Eiríkur G. Guðmundsson

Nordisk Arkivnyt

udgives af Þjóðskjalasafn Íslands (Islands Nationalarkiv)
E-post: na@arkivnyt.nu • www.arkivnyt.nu
Laugavegur 162 • IS-105 Reykjavík, Island
Tel.: +354 590 33 00 • fax: +354 590 33 01

Konserveringsfilmning

Ingelise Rahn

være forbeholdt arkivalier af enestående national og museal værdi.

Konserveringsfilmning

Dertil kom som noget nyt, at en del af den tidligere konserveringsindsats skulle erstattes med mikrofilmning. Alle Statens Arkivers sikkerhedsfilmningsaktiviteter har siden 1995 været koncentreret hos Statens Arkivers Filmningscenter på landsarkivet i Viborg, og det var da også Filmningscenteret, der i år 2000 fik til opgave at gå i gang med konserveringsfilmningen.

Arkivalierne, der kommer i betragtning til konserveringsfilmning, er såkaldte A-arkivalier eller væsentlige sagsrækker knyttet til A-arkivalier. Definitionen på A-arkivalier er, at de er forskningsmæssigt højt prioriteret, og/eller ældre end 1660, og/eller har en høj brugsfrekvens og/eller fungerer som nøgle til andre arkivalier.

Grundprincipperne i konserveringsfilmning er de samme som ved sikkerhedsfilmning. Men forberedelserne er mere omfattende, da arkivalierne inden filmningen bliver afbørstet for støv og evt. svampesporer. Afbørstningen fore-

■ Arkivalier er anbragt under en glasplade under filmningen. Glaspladen, der hæves og sænkes mellem hver optagelse, skal sikre, at arkivalierne ligger stabilt og helt plant. Der fremstilles minimum 150.000 optagelser årligt.

Foto: IT-medarbejder Erling Haagh.

Statens Arkiver gennemførte i 1990'erne en tilbundsående bedømmelse af sine samlinger. Undersøgelsen viste, at omfanget af nedbrydningstruede arkivalier var så stort, at konservering efter tradi-

tionelle metoder ikke var økonomisk overkommelig. Statens Arkivers ledelse traf derfor beslutning om at omlægge den hidtidige traditionelle konserveringsindsats. Papirkonservering skulle fremover

går af hensyn til medarbejderens helbred i en miljøbænk bag en afskærmning. Årsnormen for konserveringsfilmningsoptagelser er 150.000, hvilket er noget lavere end de 190.000, der gælder for sikkerhedsfilmmningen. Årsagen er, at håndteringen af de skrøbelige arkivalier er vanskeligere. Statens Arkivers Konserveringscenter på landsarkivet i København foretog, indtil det blev lukket i 2002, en forudgående støtning af en del af arkivalierne. Traditionel konservering er siden blevet gennemført ved køb på bl.a. Det kgl. Biblioteks konserveringsværksted.

Filmningscenteret fremstiller og opbevarer ikke blot moderfilmene, men også en masterkopifilm, som igen bruges til at kopiere brugsfilm efter. Det er nemlig et vigtigt element i konserveringsfilmmningen, at de arkiver, der opbevarer de originale arkivalier, skal købe et sæt kopifilm til udlån på læsesalen. For brugerne betyder det, at de kan inddrage arkivalier, som de ellers måtte undvære, i deres forskning. Moderfilmene tjener også det formål at være sikkerhedsfilm.

Den samlede produktion i perioden 2000–2004 kom op på over 825.000 optagelser på 35mm spolefilm, så de normerede tal blev så godt og vel opfyldt.

Konserveringsfilmningsprojekt 2005–2008

Et projektoplæg, der blev godkendt af Kulturministeriet i sommeren 2005, og som udløste en samlet særbevilling på i alt 6,9 mio. kr. til konserveringsfilmmning og digitalisering, er grundlaget for, at konserveringsfilmningsindsatsen i en tre-årig periode fra 1. august 2005 bli-

■ Støv og snavs bliver forud for konserveringsfilmmningen fjernet fra arkivalierne ved en afbørstning. Arbejdet foregår ved en miljøbænk, så medarbejderen undgår indånding af støvpartikler og evt. svampesporer. Foto: IT-medarbejder Erling Haagh.

ver fordoblet fra 150.000 til 300.000 optagelser årligt. Filmningscenterets personale er blevet udvidet med en medarbejder i ét år, der udelukkende skal klargøre arkivalier ved afbørstning, med en filmoperatør og med en medarbejder, der skal fremkalde og kopiere film. Styrkelsen af konserveringsfilmmningen betyder, at nye emner kan tages op.

Og hvilke arkiver er så konserveringsfilmet?

Alle Statens Arkivers enheder har leveret arkivalier til konserveringsfilmmning. Fælles for dem er, at store dele af arkivalierne er i så en dårlig stand, at de ikke kan benyttes, medmindre de bliver mikrofilm- eller konserveret, og dertil, at arkiverne er af væsentlig historisk interesse.

- Det fynske Ryttergodsarkiv 1643–1766 (Landsarkivet for Fyn).
- Ringsted Byfogedarkiv –1919 (Landsarkivet for Sjælland)

- Schackenborg Godsarkiv 1527ff (Landsarkivet for Sønderjylland).
- Ålborghus Amtsarkiv –1793 (Landsarkivet for Nørrejylland).
- Hjørring-Vennebjerg by- og herredsfogedarkiver –1919 (Landsarkivet for Nørrejylland).

Iflg. Statens Arkivers bevaringsbestemmelser for politikredsenes arkiver efter 1919 bliver arkiverne fra to politikredse i Danmark totalbevaret. Den ene er Hjørring politikreds, og det er en medvirkende årsag til at filme Hjørring-Vennebjerg arkivet, at det muliggør forskning på tværs af 1919, der er skelåret for den store retsreform i Danmark.

I begrænset omfang er der også efter aktuelt behov filmet arkivalier, der er efterspurgt til konkret forskning, og arkivalier, der først har gennemgået en traditionel konservering. Disse filmninger kaldes under et for plukfilmmning. ♦

Skribenten er arkivfuldmægtig ved Landsarkivet for Nørrejylland

Kristian Ring

Historier fra Kongehusets Arkiv

■ Der var kø efter foredragene for at få lov til at se nærmere på arkivalierne.

Foto: Kristian Ring.

Hvordan kan vi skabe interesse for alle de spændende historier, som arkiverne gemmer? Et godt bud er ved at samarbejde med aktører udenfor arkivvæsenet. Kunsten er at finde aktører, der har gode kontakter til målgrupper uden for arki-

vernes traditionelle brugergrupper.

I 2005 samarbejdede Rigsarkivet med Folkeuniversitetet i København og Århus om en forelæsningsrække med titlen *Historier fra Kongehusets Arkiver*. Folkeuniversitetets formål er at udbrede kend-

skab til videnskabens metoder og resultater. Det gør de ved at afholde forelæsningsrækker og kurser for enhver med lyst og interesse uanset uddannelse. De har derfor kontakt til et bredt udsnit af den videnskabeligt og kulturelt interesserede del af befolkningen.

Vi ville gerne med forelæsningsrækken sælge budskabet, at arkiverne har de originale dokumenter til den virkelige historie. Konceptet for forelæsningsrækken var derfor „kom ind på arkivet, hør arkivansatte fortælle, og se selv dokumenterne“. Vi valgte helt bevidst et emne, som vi vidste, var populært. Forelæsningsrækkens 70 pladser i foråret blev da også udsolgt på 10 dage! Det betød, at vi i efteråret kørte med to hold. Også her var alle stole i Rigsarkivets smukke Harsdorffsal besat.

Forelæsningsrækken blev indledt med lidt om Rigsarkivet og kongehusets arkiv efterfulgt af en forelæsning om kongemagtens forfatningsmæssige stilling over tid. Det gav os mulighed for at vise spektakulære arkivalier såsom hyldninger, håndfæstninger og

grundlove – noget som vakte stor lykke blandt tilhørerne. I fire efterfølgende foredrag tog vi fat på udvalgte konger og deres arkiv: Christian II, Christian IV, Christian VI og Christian VII. Her blev vist de kongeliges ægtepagter, private breve og kalendere, eksempler på deres deltagelse i statsforvaltningen, materiale fra hofholdningen og meget, meget andet. Ved alle foredrag stod arkivalierne i centrum.

Vores erfaringer med samarbejdet er kun gode. Folkeuniversitetets program og annoncering når bredt ud og deres sekretariat stod for tilmelding og betaling. Vores egen evaluering viste, at kun meget få af deltagerne i forelæsningsrækken tidligere havde sat deres ben på et arkiv. Målet med at få kontakt til andre end vores sædvanlige brugere blev derfor helt klart opfyldt.

Gik deltagerne i foredragene så fra os med et godt indtryk? Det må man sige. Over 90 procent svarede enten at forelæsningsrækken var „virkelig interessant og spændende“ eller „et fint arrangement“. Vi stod som foredragsholdere tilbage med samme positive indtryk. Det var sjovt at vise arkivalierne frem,

■ Mange af de fremlagte arkivalier var spektakulære – fx forsynet med mange segl. Til de mindre spektakulære hørte dette. Til gengæld var dokumentet næsten 700 år gammelt, nemlig Christoffer II.s håndfæstning fra 1320. Foto: Leon Jespersen.

og det var tydeligt for os, hvor meget det betød for deltagerne at komme tæt på de originale dokumenter. Mange kommentarer gik på: „Har kongen virkelig siddet med det i hånden?“. Vores forsøg med at køre foredragene med powerpoint af arkivalierne i Århus var derfor heller ikke den store succes. Her var der kun 20 tilmeldte, og tilfredsheden var markante lavere.

Vi har fået blod på tanden til fremtidige samarbejder. I efteråret 2006 byder vi sammen med Det Kongelige Bibliotek og deres *Dia-*

mantklub på en foredragsrække med titlen *Mødet med verden – danske rejseskildringer*. Og konceptet er det samme. Kom ind og se den ægte vare – den finder I kun på arkivet. ♦

Læs mere på Statens Arkivers hjemmeside og se flere billeder fra foredragene i 2005 www.sa.dk/ra/aktuelt/foredrag.htm

Skribenten er kultur- og kommunikationsmedarbejder ved Statens Arkiver

Regnskaber som kilder i historieforskningen

Erhvervsarkivet i Århus har arkivmateriale fra omkring 6.500 store og små danske virksomheder. I hovedparten af disse arkiver indgår der regnskabsmateriale af forskellig art. Hovedbøger, memorialer, kassebøger, årsregnskaber, lagerbøger, lønningsbøger og meget andet. Det ganske omfattende arkivmateriale anvendes især af forskere, der undersøger en enkelt virksomheds eller erhvervssektors historie, men det kan med stor fordel udnyttes langt mere – og mere effektivt – af mange andre historikere. Det er bl.a. et fortrinligt materiale til udredning af f.eks. sociale, økonomiske eller kulturelle forhold gennem tiderne. Mange historikere véd det bare ikke. Dertil kommer nok også en vis berøringsangst begrundet i ukendskab til regnskaber i forening med den generelle opfattelse af regnskaber som kedelige – „det er bare tørre tal“.

Arkivarerne i Erhvervsarkivet har i mange år drøftet dette problem. I 2003 lykkedes det at få tilført ekstra forskningsmidler til et større projekt om emnet. Projektet om „private erhvervsregnskaber som kilder i historieforskningen“ blev derefter iværksat. Slutmålet er

■ Regnskabsmaterialet i arkiverne forandrer karakter i takt med tiden. F.eks. er det almindeligt fra midten af 1900-tallet at træffe kontokort udført på bogføringsmaskiner, f.eks. en Ruf-maskine. Annoncen er fra 1950'erne.

en bog på ca. 300 sider under redaktion af overarkivar Chr. R. Jensen og seniorforsker Kenn Tarbensen, der begge bidrager sammen

Kenn Tarbensen

med arkivarerne Erik Korr Johansen, Henrik Vedel-Smith, Kristin Brøgger Jensen, Lone Hedegaard Liljegren. Ole Degn, tidligere seniorforsker ved Landsarkivet for Nørrejylland, medvirker også. Arbejdet er forløbet på bedste vis, men har naturligvis været præget af, at det er blevet delt op i mange småbidder – de daglige arkivopgaver har skullet udføres tilfredsstillende samtidigt.

Manuskriptet er nu ved at blive afsluttet, så bogen kan blive publiceret i 2007. Inden da vil det blive drøftet i en workshop med en række eksperter, revisorer og økonomiske historikere, så vi er på rimelig sikker grund, når bogen skal bruges.

Lidt om bogen

Bogen er inddelt i fem hovedkapitler. Det første er en generel introduktion til bogføringens historie fra tidernes morgen til nutiden i et internationalt perspektiv. Heri redegøres der bl.a. for Luca Pacioli's beskrivelse af det dobbelte bogholderis principper fra 1494, regnskabslærens store gennembrud i oplysningstidens Skotland samt

nye regnskabstyper som f.eks. omkostningsregnskaber, der blev nødvendiggjort af industrialiseringen. Kapitlet føres frem til IT-regnskaber og vores dages internationale regnskabsstandarder.

De næste fire kapitler omhandler regnskabsvæsenets udvikling i Danmark i fire tidsrum: Tiden indtil 1850, 1850–1920, 1920–1950 og tiden efter 1950. Inden for hvert tidsrum beskrives regnskabslovgivningen, undervisningen i bogføring, den teoretiske udvikling (som f.eks. fremkomsten af kontoplaner og regnskabsanalyse i mellemkrigsårene), metoder og teknikker, revision m.v. Løbende redegøres der tillige for særegne forhold inden for enkelte sektorer – gods- og landbrugsregnskaber, handelsbogføring, industriregnskaber, finansbogholderi m.fl. Hvert af disse hovedkapitler sluttes med en omtale af bevaret regnskabsmateriale i det pågældende tidsrum. Efter hvert kapitel følger en række cases, hvor vi giver eksempler på konkrete regnskabspraksiser, herunder også anvendelsesmuligheder i forskningen. Bogen sluttes med en ordliste over bogføringsmæssige begreber gennem tiderne.

Erfaringer

Arbejdet med bogen har været et meget udfordrende arbejde, som har givet os mange nye indsigter samt god lejlighed til mange indbyrdes faglige drøftelser på baggrund af de forskellige erfaringer, som vi hver især har med materialet. Dertil har det været inspirerende for os at få lejlighed til fordybelser i regnskabslovgivningen, lærebøgerne m.v. gennem tiderne, de teoretiske og tekniske udviklinger, ligesom vi undervejs har opdaget sammenhænge i de enkelte virksomheders regnskabssystemer, som vi ikke tidligere havde anet ek-

■ Lærebøger i regnskabsvæsen er et godt baggrundsmateriale for Erhvervsarkivets projekt. Her ses den første bog, der blev udsendt af Regnskabslaboratoriet ved Handelshøjskolen i København. Den udkom i 1940. Holger Jerrild tegnede forsiden, hvor forskellige typer af kontoplaner svæver som skyer hen over fabriksbygninger, skorstenene og siloer. Budskabet er klart: Kontoplaner er en solid baggrund for den moderne industri, men de skal tilpasses den enkelte bedrift. I mange arkiver vil kontoplaner da også have stor betydning for at anvende regnskabsmaterialet.

sistensen af. Dertil kommer konstateringen af fejl i arkivregistraturerne, f.eks. at en protokol præget med „Hovedbog“ i virkeligheden er blevet anvendt til noget helt andet. Det er kort sagt et fælles projekt, som vi er stolte af at løfte sammen. Vi håber, at komme det sidste stykke i mål, så vi også får formidlet

stoffet i en læseværdig og velillustreret bog. Og at vi dermed får ydet et godt bidrag til, at historikere får øjnene op for denne guldgrube af et unikt historisk kildemateriale. ♦

Skribenten er arkivar og seniorforsker ved Erhvervsarkivet.

Særbevilling til forskningen

i Statens Arkiver i Danmark

I lighed med perioden 2003–05 har Statens Arkiver fra de midler, der er indkommet til Kulturministeriet ved salget af statslige teleretigheder, fået en særbevilling til at styrke forskningen. Beløbet er denne gang på 1,2 millioner kr. i hvert af årene 2006, 2007 og 2008. Dermed har forskningen i Statens Arkiver på ny fået en økonomisk saltvandsindsprøjtning.

I den forrige periode anvendtes UMTS-bevillingen primært til at finansiere to større, strategiske forskningsprojekter, h.h.v. om indførelse af EDB i den statslige forvaltning siden 1960'erne og om regnskabs historiske kildeværdi. Dertil kom tilskud til en række individuelle forskningsprojekter, således at forskerne i betydeligt omfang kunne frikøbes fra de arkivfaglige opgaver.

Forskerrekruttering og opkvalificering

Denne gang har det været hensigten særlig at anvende midlerne til at sikre nyrekrutteringen af forskere til Statens Arkiver.

Blandt de akademisk uddannede arkivarer er der flere, som er ansat uden forskningstid, men som

både kan og vil forske på højt niveau. Heraf har to så omfattende en produktion, at de med nogle måneders forskningstid kan forfatte en ph.d. afhandling og indlevere denne til et universitet og dermed forhåbentlig erhverve den ph.d. grad, som kræves for at kunne søge en arkivarstilling med forskningstid.

Efter et internt opslag og en videnskabelig bedømmelse af ansøgerne i et underudvalg til Statens Arkivers interne forskningsudvalg er resultatet blevet, at arkivar i Rigsarkivet Lars B. Struwe har fået 10 måneders forskningstid til at skrive en afhandling om *Krisen i Norden 1748/1749*, mens arkivar Christian Larsen, ligeledes Rigsarkivet, har fået syv måneder til projektet *Studier i dansk uddannelseshistorie i 1800- og 1900-tallet*, der skal bestå af flere afhandlinger og en samlende rapport. Til støtte for de to projekter er der udpeget to interne vejledere, h.h.v. arkivar, dr.phil. Tyge Krogh, Rigsarkivet, og arkivar, dr.phil. Erik Nørr, Landsarkivet for Sjælland. Begge har fået hver en måneds frikøb fra deres arkivfaglige opgaver til at varetage vejledningsfunktionen. Endelig har

Hans Schultz Hansen

arkivar Asbjørn Romvig Thomsen i Rigsarkivet fået en måned forskningstid til udarbejdelse af et ph.d. projekt i forbindelse med de kommende stipendieopslag i efteråret 2006.

Ved landsarkiverne i Viborg og Aabenraa er der blevet opslået to tre-årige forskerstillinger med 50 % forskningstid, idet der fra anden side er skaffet finansiering af de arkivfaglige opgaver, som skal udgøre den anden halvdel af arbejdstiden. Efter eksternt opslag og videnskabelig bedømmelse i et fælles, internt bedømmelsesudvalg er Statens Arkivers hidtidige ph.d. studerende Morten Andersen blevet ansat i Aabenraa, hvor han i forskningstiden skal arbejde med *Vel-færdsstatens regionale dimension: Regional- og egnsudviklingspolitik i Danmark 1945–70 med særlig fokus på regionerne Fyn og Sønderjylland*. I Viborg er ph.d. Jesper Overgaard Nielsen ansat til at udføre forskningsprojektet *Den russisk-ortodokse kirke i Danmark fra 1700-tallet til i dag*. I resten af arbejdstiden skal han arbejde med udvikling af Sta-

Studierejse for nordiske arkivarer til Canada og USA juni 2007

Foreningen Arkiversnes Faglige Studierejser har igennem en årrække arrangeret studierejser for nordiske arkivarer dels til internationale arkivkongresser, bl.a. i Montreal, Beijing og Sevilla, dels til større og mindre arkiver i England, Holland, Tyskland, Canada, Australien og USA.

I 2007 arrangeres en studierejse til arkiver i Canada og USA med fokus på arkivformidling, bevaring af digitale medier og ABM-samarbejde. Der er arrangeret besøg på The Rooms i St. John's, Newfoundland, hvor arkiv og museum bor i samme hus, på Library and Archives Canada i Ottawa, hvor nationalarkivet og nationalbiblioteket er fusioneret med den tidligere nationalarkivar N.A. Wilson som leder og på National Archives og Library of Congress i Washington. I Ottawa besøges bl.a. det imponerende Gatineau Preservation Center og i Washington NARA II's ERA-projekt og deres Virtual Lab.

Rejsen finder sted fra 31. maj–10. juni 2007, og prisen vil være ca. 15.000 kr. pr. deltager.

Nærmere oplysninger fås hos arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen, Byhistorisk Arkiv i Esbjerg jd@esbjergkommune.dk eller hos stadsarkivar Birgitte Dedenroth-Schou, Kolding Stadsarkiv bdsc@kolding.dk ♦

tens Arkivers hjemmeside, mens Morten Andersen skal inddatere i Statens Arkivers arkivdatabase DAISY.

De to forskerstillinger er midlertidige, og fast ansættelse efter udløbet kan ikke garanteres, men de to nye arkivarer vil under alle omstændigheder i løbet af de tre år kunne kvalificere sig på seniorforskerniveau, svarende til lektorniveau ved universiteterne.

Endelig har arkivar Merete Bøge Pedersen ved Landsarkivet i Viborg, der er ansat i en forskerstilling, fået seks måneders frikøb, så hun kan kvalificere sig på seniorforskerniveau.

Internationalisering af Statens Arkivers forskning

Statens Arkivers rådgivende forskningsudvalg har peget på det ønskelige i, at der gøres en større indsats for at bringe banebrydende forskningsresultater fra arkiverne ud i verden og dermed opnå en øget internationalisering af forskningen. Derfor er der afsat et særligt beløb hertil, som tænkes brugt til oversættelser og sproglig revision og evt. til korte frikøb af en måneds længde til skrivning af artikler til publicering i internationalt anerkendte tidsskrifter. Foreløbig er der givet tilskud til to forskere.

Individuelle forskningsprojekter

En del af UMTS-bevillingen vil dog alligevel gå til den individuelle forsk-

ning. Foreløbig har arkivar Hans Jørgen Marker, Dansk Data Arkiv i Odense, i hvert af årene 2006–08 fået tildelt tre måneders ekstra forskningstid til projektet *Befolkning og erhverv i Danmark 1769–1835*, hvor han vil udnytte de indtastede folketællinger til en social- og befolkningshistorisk undersøgelse. Arkivarerne Erik Gøbel og Tyge Krogh, begge Rigsarkivet, har på tilsvarende vis fået h.h.v. fire måneders frikøb til projektet *Det danske slavehandelsforbud af 1792. En videnskabelig kommenteret udgivelse af centrale kilder* og tre måneders frikøb til projektet *Sin, repentance, atonement and salvation. Murders in order to die in the 18th century*.

Udbredelse af forskningsresultater

Endelig bliver der af UMTS-midlerne afsat et beløb til udbredelse af forskningsresultater, bl.a. til dækning af trykkeomkostninger, som der ikke ad anden vej kan skaffes dækning for.

Med den fornyede UMTS-bevilling har Statens Arkiver fået de bedste forudsætninger for at forny sin forskning og sørge for dens videre udbredelse i det nationale og internationale forskningsmiljø. ♦

Skribenten er dr. phil., arkivar ved Landsarkivet for Sønderjylland samt forskningsleder i Statens Arkiver.

Norsk arkivseminar

10.–12. mai 2006

Trond Inge Karlsen

10.–12. mai 2006 ble Norsk arkivseminar arrangert i Oslo. Dette var det 14. seminaret i rekken, og markerte samtidig et lite jubileum siden det i år var 30 år siden det første arkivseminaret ble holdt. Norsk arkivseminar er et viktig internt møtested for ansatte i Arkivverket i hele Norge, både faglig, kollegialt og sosialt. Temaene for årets seminar spilte i stor grad de mange utfordringer og endringer som arkivlandskapet i Norge nå stilles overfor. Erfaringer og planer angående formidling av arkiver og organisering av arkivinstitusjoner ble viet stor plass. – Programmet for seminaret er preget av tiden vi er inne i, sa avgående riksarkivar John Herstad betegnende i sin åpningstale.

Leif Thingsrud, arkivar i Publikumsavdelingen i Riksarkivet, holdt det første innlegget. Han slo bl.a. fast at det i dag er et stort marked blant folk flest når det gjelder interesse for vår fortid. Den lokale sosiale og økonomiske historien etterspørres stadig mer, og kildene til fortiden, arkivene, er så å si utømmelige. Utfordringen ligger i hvordan man tenker bevaring og tilgjengeliggjøring ut fra den enorme informasjonsrikdommen som finnes. Kassasjons-praksis ble tatt opp som et eksempel som middel til å øke tilgjengeligheten ved å redusere mengden informasjon.

■ Tine Berg Floater, leder for publikumsavdelingen i Riksarkivet, tar ordet i debatten om digitalisering. Foto: Trond Inge Karlsen

Nils Johan Stoa, statsarkivar i Kongsberg, fulgte videre opp med å snakke om digitalisering av arkivmateriale. Digitalarkivet i Norge er nettstedet for Riksarkivets og statsarkivenes digitaliserte, søkbare kilder. Dette er et av verdens største nettsted i sitt slag med ca. 10 millioner søkbare poster. I fjor registrerte telleverket nesten 43 millioner søk. Digitalarkivets siste store populære nyhet er skannede kirkebøker, for øvrig omtalt i innlegg av Lars Nygård, rådgiver ved El-arkav-

delingen ved Riksarkivet. Stoa pekte på at digitalisering gjør det mulig å treffe flere brukere enn ellers, og det er et mål å treffe enda flere enn man gjør i dag. En måte å gjøre dette på, kan være å lage en egen ordning mot forskere slik at de kan laste ned større mengder data på egen datamaskin for bearbeiding.

Stoas foredrag utløste også en liten debatt, der det ble poengtert at kvalitetssikring, brukergrensesnitt og konserveringsperspektiv er sentrale faktorer i digitaliseringsarbeid.

Dette med konservering var for øvrig noe Kjell Bråstad, statsarkivar i Kristiansand kom nærmere inn på i sitt innlegg. Forebyggende konservering bygger på føre var prinsippet, og hindrer/begrenser at skader skjer i motsetning til bøting på skader. Spørsmålet er om en skal bevare kun informasjonen, eller både informasjonen og mediumet? 70% av skadene på arkivmaterialet skyldes slitasje. Riktig bruk av arkivmaterialet reduserer skader og bidrar til at originalmaterialet kan konverteres over på andre format.

Med nye formater kommer også nye formidlingsmuligheter. Øyvind Ødegaard, arkivar ved Privatarkivavdelingen i Riksarkivet, tok opp dette med nettutstillinger som er en relativt ny formidlingsform. Arkivverkets nettsatsing bør ha karakteren godkjent i dag, men kan bli bedre gjennom å gi større opplevelsessenter via eksempelsvis lyd, film 3D, nedlasting, konkurranser, aktiviteter for barn, kobling til katalogverk og digitale kilder, screensavers mv.

Nye muligheter i arbeidet med å forvalte og tilgjengeliggjøre elektroniske arkiv, skjer også gjennom innføringen av lagringsnettverk i etaten. Dette ble det redegjort nærmere om av Petter Svendsen, rådgiver i Elark-avdelingen i Riksarkivet, og Bent Vangli, underdirektør ved It-avdelingen i Riksarkivet. Lagringsnettverk er et helhetlig konsept som gir arkivfaget nye muligheter i den digitale fremtiden. Online lagring erstatter langtidslagring på CD-R og andre bortsettingsmedier. Ressursene i nettverket kan deles av hele Arkivverket. Det er den digitale informasjonen som har fokus, ikke mediet. Emner som sikkerhet, lagring av objekter, tilgjengeliggjøring, skisse over digitalt magasin ble berørt.

At det norske arkivlandskapet

■ Christopher J. Harris, førstearkivar ved Statsarkivet i Bergen, leder paneldebatten om samlokalisering av arkivinstitusjoner. Foto: Trond Inge Karlsen

er i stadig endring, er noe som selvfølgelig også gjenspeiles i Arkivverkets nye Strategiplan for perioden 2006–2010. Statsarkivar Nils Johan Stoa og informasjonssjef Margaret S. Aarsæther fra administrasjonen i Riksarkivet tok for seg den nye strategiplanen, der spesielle områder er blinket ut for neste 5-år. Blant annet må elektroniske arkiver få fullt gjennomslag i perioden fremover, og bli styrende for etatens arbeid. Dette stiller krav til kompetanse og samhandling i etaten.

Det nye arkivlandskapet innebærer også økt samarbeid mellom ulike arkivinstitusjoner. Erfaringer, planer og forventninger på samlokalisering ble gitt av Kjell Bråstad, statsarkivar i Kristiansand, Maria Press, arkivar i Trondheim og Torkel Thime, førstearkivar i Stavanger. Det var fortrinnsvis snakk om samlokalisering med kommunale arkivinstitusjoner, men også museer og bibliotek. Det ble særlig pekt på en rekke stordriftsfordeler, bl.a. utfyllende kompetanse. Men også at det er viktig at fellesskapet ikke utsletter de enkelte institusjonene – heller formalisert samarbeid enn sammenslåing. Tor Breivik fra Riksarkivet orienterte om Nysæterutvalget, og de tre modellene som er skissert.

Som kjent ble samisk arkiv lagt direkte under Riksarkivaren fra 1. januar 2005. Riksarkivaren oppnevnte også en arbeidsgruppe for

utredning av arbeidsområder og grensesnitt for Samisk Arkiv. Et av medlemmene fra arbeidsgruppen, Lisabet Risa, førstearkivar ved Statsarkivet i Stavanger, orienterte om de muligheter og utfordringer som ligger i at Samisk arkiv er blitt en del av Arkivverket. Samisk arkiv har i dag et spesielt ansvar for samiske privatarkiv, både etter privatpersoner, organisasjoner og økonomiske foretak, og det ventes en større opptrapping av aktiviteten i årene fremover.

At privatarkiv er svært viktige ved siden av offentlige arkiver, ble også viet oppmerksomhet på seminaret. Bjørn Bering, avdelingsdirektør i Privatarkivavdelingen i Riksarkivet, ga eksempler på hvordan privatarkivmateriale kan gi informasjon som ellers ville vært tapt. Privatarkiver viser seg ofte å være avgjørende for å kunne dokumentere sider ved et lokalsamfunn som ofte mangler i offentlige arkiv.

Hovedpunkter fra Arkivverkets erfaring med overgang til elektronisk saksbehandling ble presentert av Anne Mette Dørum, seniorrådgiver i administrasjonen i Riksarkivet. Diskusjonen ble livlig, og oppsummerende kan sies at saksbehandlerne er positive til endringen, men tekniske løsninger og kapasitet har vært en utfordring i omleggingen til felles system.

Det 14. Norske arkivseminar ble avsluttet av avtroppende riksarkivar John Herstad. Han trakk frem noen hovedutfordringer for det norske Arkivverket de neste årene. Etaten går utvilsomt krevende og spennende tider i møte. Norsk Arkivseminar er et nyttig møtested for de ansatte i Arkivverket, og bidrar til at nye erfaringer og mål kan nås i fremtiden. ♦

Forfatteren er arkivar ved Statsarkivet i Tromsø

Arkivene ut til folket!

Margaret S. Aarsæther

Den nye riksarkivaren i Norge har lansert sitt slagord og satsingsområde: „Arkivene ut til folket!“ – Det norske arkivverket skal tilby alle typer brukertjenester og skal aldri si nei. Vi er i en monopolsituasjon, hvis folk får nei fra oss, hvor skal de da gå? Ivar Fønnes grubler ikke lenge når jeg spør hvor vi skal få ressursene fra. – Visse typer tjenester må vi ta betalt for. Det kan være kontroversielt, men jeg tror det er nødvendig. Han utdyper. – Vi må kunne informere om hvor mye arbeid for eksempel en slektsundersøkelse vil kreve og spørre om vedkommende er villig til å betale. I noen tilfeller kan det være at de er det. Vi kan også henvise til andre som kan bistå. Poenget er at de som henvender seg til oss ikke skal møte en stengt dør.

Kontroversiell kan man ikke si at den nye riksarkivaren er på andre områder. Han kommer fra stillingen som assisterende direktør i Riksarkivet og har vært med på å prege utviklingen i etaten i nærmere 23 år. Det er ett år kortere enn John Herstad, som var riksarkivar i 24 år. Det var da også John Herstad som headhuntet Ivar Fønnes fra Universitetet i Oslo i 1983, hvor han arbeidet ved Dataavdelingen ved Historisk-filosofisk fakultet. At det var den fremtidige riksarkivaren han hentet visste han neppe den gang. For de som har fulgt Ivar Fønnes har det etter hvert blitt tydelig at både ambisjoner og evner

ikke gjorde det usannsynlig at han var blant søkerne når embetet ble ledig. Han ble utnevnt til avdelingsdirektør og leder for en av Riksarkivets storavdelinger i 1990. Før han tiltrådte riksarkivarembetet var han en del av toppledelsen for Arkivverket, med tittelen assisterende direktør.

Man skulle tro at en karriere i det private næringsliv var mer tiltrekkende for en mann som åpenbart både hadde kompetansen og energien til å slå gjennom der. Noen små avbrekk i et konsulentfirma ble det, riktignok, men den nye riksarkivaren fant arbeidet i Arkivverket mer attraktivt. – Det å kunne jobbe langsiktig og planmessig over tid og se resultater av arbeidet må jeg si er en viktig drivkraft for meg. Min forgjenger, John Herstad hadde et langsiktig perspektiv på arbeidet, og da er det morsomt å

være lenge på samme sted og over tid se resultater av innsatsen.

Hans kombinasjon av tålmodighet og utålmodighet har vist seg på flere områder. Sin første oppgave i Riksarkivet fikk han da han ble satt til å lede Edb-avdelingen, og det første store prosjektet var arbeidet med edb-baserte kataloger. – Det har jo vært ting som har vært frustrerende også, forklarer Ivar Fønnes. – Først i 2004 kunne vi lansere Felleskatalogen for hele Arkivverket på web. Det forteller litt om at slike prosesser går litt i bølger. Det er fortsatt på IT-området vi har våre største utfordringer, en utfordring vi deler med arkivinstitusjoner i andre land.

Ivar Fønnes er utdannet cand. philol. ved Universitetet i Oslo med hovedfag i historie og har ellers russisk og statistikk i fagkretsen. Og selv om han er opptatt av arkiver er det ikke de gamle klenodiene man forbinder ham med. Han er mer orientert mot nyere arkiver, nyere metoder, kanskje særlig innenfor elektroniske arkiver. – Jeg har vært mer interessert i arkiv som informasjonsforvaltning, å gjøre arkiver tilgjengelig. Systematikken er det som har vært min hovedarena, og det vil det fortsatt være, forklarer han. – Elektroniske arkiver er en kjempeutfordring. En ting er ressursiden, noe annet er at vi ikke kan forvente at arkivarer som har arbeidet med gamle dokumenter uten videre fatter interesser

for elektroniske arkiver. Derfor blir det avgjørende for oss at vi rekrutterer den riktige kompetansen, vi må supplere den kompetansen vi har i dagens arkivverk med ansatte som kombinerer it-faglig og arkivfaglig kompetanse. Videreutvikling av Noark-standarder for elektronisk journalføring og arkivering må bli prioritert. Vi er på etterskudd når det gjelder å ta vare på elektronisk materiale, og vi kommer til å bli mer på etterskudd om vi ikke får tilstrekkelig kapasitet.

Utvikling av bygningsmassen står i sterk kontrast til disse utfordringene. – Ser vi på perioden fra 80-tallet og utover har vi fått til en imponerende utvikling av bygningsmassen, kapasiteten er omtrent fordoblet. Når de siste prosjektene blir ferdigstilt i årene som kommer må vi flytte en vesentlig større del av veksten til personellressurser og it-ressurser. Vi *må* øke de frie midlene slik at arbeidet med elektroniske arkiver og brukertjenester får de ressursene som er nødvendige.

At Ivar Fønnes er opptatt av elektroniske arkiver var kanskje ikke uventet, men det sterke brukerefokuset han gir uttrykk for var muligens overraskende for noen. – Brukertjenester er hva vi blir målt fra, forklarer han. – På mange områder er vi godt i gang. Jeg tror også vi har mange ansatte som har lyst til å jobbe med brukertjenester. Det viste seg tydelig da vi omorganiserte for noen år siden, mange ga uttrykk for et ønske om å arbeide med formidling.

Han ønsker også å legge mer vekt på å komme i en dialog med brukerne. – Vi må ut til dem og snakke med dem, spørre hva de ønsker av oss, hva de savner, hvorfor de ikke bruker arkiver – eller bruker arkiver, hva vi kan gjøre i fellesskap. Jeg har lenge hatt en tanke om at vi burde kunne delta i forskningsprosjekter og gjøre arkivundersøkelser. Det er det vi er og bør være spesialister på.

Den nye riksarkivaren er genuint interessert i alle deler av vår virksomhet. Men hans sterkeste føyelser ligger nok i etatsbygging og det å få ting gjort, heller enn å falle i staver over interessante enkeltdokumenter. – Det kan ha sammenheng med at jeg ikke har hatt det som oppgave. Det arkivfaglige perspektivet er allikevel godt forankret hos Arkivverkets nye leder. Han har skrevet den autoriserte arkivhåndboken for offentlig forvaltning som selger godt til fagbok å være, den har kommet i et opplag på 4000 eksemplarer siden den først ble gitt ut i 2000.

Ivar Fønnes har ledet flere større prosjekter og utredninger, dels innad i Arkivverket dels i samarbeid med eller i regi av andre aktører. Som leder for et offentlig oppnevnt utvalg overleverte han tidligere i år en utredning om spesialisthelsetjenestens arkiver til helse- og omsorgsministeren. Han var leder for „Bevaringsutvalget“, som leverte totalvurdering av hovedprinsipper og tilnærmingsmåter for arbeidet med bevaring og kassasjon, både for statlig, kommunal og fylkeskommunal arkivsektor. Det er derfor ikke til å unngå at samtalen dreier over på spørsmål som gjelder bevaring og kassasjon. – Hvis vi ikke skal bruke alle ressursene til å oppbevare arkiver må vi bli flinkere til å kassere. Ivar Fønnes er alvorlig når han fortsetter. – Jeg tror vi har tatt vare på for mye. Systematisk jobbing med bevaring og kassasjon står sentralt for meg. For å ta vare på det som er bevaringsverdig og kassere det som det ikke er nødvendig at vi tar vare på lengre. Det er en vanskelig oppgave, og vi kommer sikkert til å gjøre feil. Når vi bevarer arkiv for å dokumentere folks rettigheter betyr det ikke at vi skal ta vare på disse for all fremtid. Et typisk eksempel er personalmapper. De bevares for alltid, og det er i mange tilfeller meningsløst. De bør bevares så lenge folk lever, men ut over det er

det mer spesielle tilfeller som bør bevares. Likeledes militære ruller.

Du har jo arbeidet en del internasjonalt, så du har jo truffet en del av dine kolleger? – Det har jeg, det første edb-møtet mellom de nordiske land tok jeg initiativ til i siste halvpart av 80-tallet. Det er også det feltet hvor de nordiske land har hatt mest kontakt de siste 20 årene. Nå er det Elarkavdelingen som viderefører dette arbeidet. – Jeg ser fram til å samarbeide på et annet nivå nå.

Hva med samarbeidet nasjonalt i kultursektoren? – Jeg er også spent på hvordan samarbeidet blir og ser fram til å møte lederne i kultursektoren. Nasjonalbiblioteket er for eksempel en viktig medspiller, vi er to store, nasjonale aktører som fyller to vitale, men ulike sider av det vi kaller nasjonens hukommelse. ABM-utvikling ser jeg også fram til å samarbeide med, de har mulighet til å satse på utviklingsoppgaver som vi ikke har ressurser til å drive fram. De fyller derfor en viktig funksjon også for oss.

Du synger i kor? – Ja, i Cæciliaforeningen. Jeg holder meg til tradisjonen, det er Norges eldste oratoriekor. Stiftet i 1879. Det er min fremste hobby som jeg har stor glede av. Jeg liker å være med på det som skjer – ikke være en passiv mottaker. Det å være med i musikken gir meg like stor glede som det å sitte og høre på. Jeg fryser på ryggen når jeg hører innledningen til Mozarts Requiem og vet at jeg skal inn i dette, være en deltaker.

Kanskje er det nettopp dette vil skal ha gleden av i fremtiden, vi som arbeider i det norske arkivverket. En riksarkivar som leder oss fremover og samtidig er en aktiv deltaker i arbeidet. Han avslutter: – Vi har et godt utgangspunkt, vi fikk til mye under den forrige riksarkivaren. Nå skal vi videre. ♦

Forfatteren er informasjonssjef for Riksarkivet

Kulturminne Frigg

– enda et abm-prosjekt innenfor petroleumssektoren

Torkel Thime

I 2005 inngikk Norsk Oljemuseum i Stavanger kontrakt med Total E&P Norge om oppstart av dokumentasjonsprosjektet – „Kulturminne Frigg“. Prosjektet er et samarbeid mellom oljeselskapet Total Norge E&P, Norsk Oljemuseum, Nasjonalbiblioteket og Statsarkivet i Stavanger. Dette prosjektet blir en naturlig videreføring av det arbeidet som er avsluttet med „Kulturminne Ekofisk“ (se www.kulturminne-ekofisk.no).

Frigg-feltet har en unik plassering i og med at det ligger på grensen mellom Storbritannia og Norge. To plattformer er plassert på hver side av grensen med boligplattformen i midten. Faktisk går landegrensen tvers gjennom boligplattformen. Dette har ført til mange interessante situasjoner, bl.a. med egen „Taxfree Shop“ osv. Prosjektet får en utfordring i å få frem alle viktige aspekter knyttet til så vel kulturforskjeller som betydningen feltet har hatt for begge land. Feltet som ligger 230 km nordvest for Stavanger, startet produksjon av gass i september 1977 og opphørte i oktober 2004.

Gassen ble transportert til St. Fergus i Skottland og solgt til kunder i Storbritannia. Tidlig på 1980-

■ Foto: A. Tjemsland

tallet forsynte Frigg-feltet Storbritannia med så mye som en tredjedel av landets daglige gassbehov. Lisensen ble tildelt det franske selskapet Elf i mai 1969. Den første letebrønnen ble boret allerede i april 1971, og det første funnet ble gjort sommeren 1971. Våren 1972 ble Frigg-feltet erklært drivverdig. Fordi feltet ligger på begge sider av grenselinjen mellom Storbritannia og Norge var det nødvendig å forhandle frem en traktat om deling av ressursene, og avtalen slår fast at 60,82 prosent av ressursene ligger på norsk side av grenselinjen. I

september 1973 startet utbyggingen og konstruksjonen av plattformene.

Avslutningsplan for Friggfeltet ble godkjent av regjeringen i 2003 og høsten 2004 startet detaljplanleggingen av fjerningsarbeidet på Frigg-feltet. Avslutningsplanen omfatter disponering av innretninger på både norsk og britisk sokkel. Stålplattformene og overbygningen på betonginstallasjonene skal fjernes og tas til land for disponering. I tillegg skal feltinterne rørledninger og kabler samt skrot på havbunnen rundt installasjonene fjernes.

nes og tas til land. Etter omfattende opprensning, sikring og merking kommer betongunderstellene på norsk og britisk side til å bli stående. Fjerningsarbeidet skal være gjennomført innen utgangen av 2012.

Dokumentasjonsprosjektet vil omfatte Frigg samt i noen grad også Nordøst-Frigg, Øst-Frigg, Lille-Frigg, Odin, Frøy og gassterminalen i St. Fergus i Skottland. Den norske arkivdelen av prosjektet omfatter bevaring av ca. 100 hyllemeter utvalgte arkivserier samt et betydelig antall tegninger av de ulike installasjonene, i hovedsak fasade- og snittegninger. Prosjektgruppen vil ha et nært samarbeid med kollegaer i Skottland. Statsarkivet i Stavanger har allerede etablert god kontakt med Aberdeen University som vil ha ansvar for arkivdelen av tilsvarende prosjekt der. Vi har vært tilstede ved to ulike konferanser og planleggingsmøter i Aberdeen og hatt besøk fra den skotske prosjektgruppen for å formidle våre erfaringer fra Kulturminne Ekofisk og Frigg-prosjektet så langt. ♦

Skribenten er 1.e arkivar ved Statsarkivet i Stavanger

John Herstad

går i pensjon

John Herstad har varit riksarkivarie sedan 1982, en enastående lång tid i norskt, nordiskt och internationellt perspektiv. Som de flesta av sina företrädare i både Norge och grannländerna kom han från en miljö utanför Riksarkivet, från en historikerkarriär och professur i Tromsø. Skillnaden mellan vetenskap och arkivförvaltning har ofta lett till kulturkrockar, men Herstad som tidigt skall ha bestämt sig för att söka till Riksarkivet hade med sig erfarenhet från administrativa uppgifter vid universiteten, Norges forskningsråd och European Science Foundation. Han kunde förena sin intellektuella grundsyn med målmedvetenhet, och han hade rika tillfällen att studera alla de processer av rationellt och mänskligt slag som samtidigt pågår i stora organisationer.

1978 hade Riksarkivet flyttat in i sin nya byggnad på Kringsjø. Men den nya ordningen skulle ta form, och viktiga arbetsuppgifter hade fått stå på sparlåga under förberedelserna. Utbyggnaden fortsatte, Statsarkiven i Tromsø och Kongsberg inrättades, och Norge byggde upp en framstående kompetens inom den elektroniska arkivhanteringen med Noark-standarden som förebildlig utgångspunkt. Digitalarkivet i Bergen utvecklades i sam-

arbete med Riksarkivaren, och när det införlivades i Arkivverket försågs institutionen med en viktig kanal till forskarsamhället.

Det var en omfattande organisation som Johan Herstad stod i spetsen för. Han ansåg det viktigt att Riksarkiv och statsarkiv talade med en mun, och gradvis har Arkivverket stärkt sin ställning som nationell institution även gentemot de andra arkivsektorerna. Under rubriken *Med lov skal landet bygges* presenterade han arbetet på den nya arkivlagen, som skulle klara ut spelreglerna. I valet mellan centralisering eller decentralisering av kompetensen har han ändå så långt möjligt eftersträvat det senare – så länge som det stod klart ett yttersta ansvaret vilade på Riksarkivaren. Metoden blev framgångsrik. De kommunala och privata arkiven har utvecklat sin verksamhet samtidigt som rutiner för ordning och förtecknande har blivit gemensamma. Utvecklingen av Asta blev både ett mål och ett medel. Att man ibland på lokalt håll kunde uppfatta prioriteringar som alltför centrala förvånar inte. Här mötte den strukturella skillnad som vi känner från alla de nordiska länderna.

Det kan verka paradoxalt, att John Herstad med sin bakgrund

Erik Norberg

som historiker själv kom att driva på professionaliseringen av arkivyrket så starkt. Men med de elektroniska rutinerna växte fram en arkivvetenskap med egen profil. Samtidigt som historikernas roll minskade, gällde det att bibehålla en traditionell forskningskompetens. Med 1984 års instruktion såg han till att Arkivverkets personal fick forskningsrätt, och han skapade Arkivverkets forskningsutvalg. Han arbetade fram en plan för arkivutbildning, som realiserades i samarbete mellan Arkivakademiet och Universitetet i Oslo samt med Riksarkivet som drivande kraft.

När arkiven berörts i samhällsdiskussionen har John Herstad ofta framträtt som försvarare av grundläggande värden. Han föreslog ökad öppenhet inom Försvaret men betonade också att reglerna måste kombineras med en politisk vilja. Den uppmärksammade diskussionen om gallring i Försvarets arkiv ledde till att ansvaret för dem fördes över till Riksarkivet. Balansen mellan forskning och integritet ställdes på sin spets i diskussionen om Psykoseregisteret. John Herstad tog tillfället att betona, att det var den enskilda människan som tjänade mest på att informationen bevarades, och att bevarandet i sig var ett grundläggande villkor för att

makten skulle kunna granskas. Han har senare höjt ett varnande finger mot politisering av de elektroniska arkiven, och med uttrycket att arkiven inte är upplevelsecentra utan kunskapsbanker har han tagit till orda mot den farliga tendensen att låta arkiven ta historikernas roll i kunskapsförmedlingen.

1986 blev Herstad medlem i ICA:s exekutivkommitté och i Committee on Archival Development. Han blev en välkänd kollega i de internationella sammanhangen, och gav signal till ett ökat norskt engagemang med bidrag till ICA:s utvecklingsfond och framträdande representation i flera kommittéer. När arkivsamarbetet så småningom spred sig till EU, följde Herstad arbetet med det intresse som utvecklingen motiverade. Hans sakliga och prestigelösa hållning öppnade många portar. 1991 lät han en internationell expertgrupp utvärdera Riksarkivet, och nyligen deltog han själv i en motsvarande utvärdering av den finska statliga arkivverksamheten. Särskilt har John Herstad framstått som nordist. Under de nordiska

riksarkivariemötena har han varit garant för att de nordiska perspektiven lyftes fram, och det är han som såg till att den nordiska arkivakademien blev verklighet. I kretsen av nordiska riksarkivarier har han varit doyen i ett femtontal år. Med det har följt bördan att företräda kollegerna i ceremonier av skiftande slag, och det har han gjort på sitt naturliga sätt, värdigt men också vänligt, humoristiskt, ständigt *suaviter in modo* men alltid med ett budskap som gått fram.

Det var en glädje för forskarsamhället, att han fann tid att år 2000 fullborda sitt arbete *I helstatens grepp. Kornmonopolet 1735–1788*, och nu väntar säkert andra uppgifter. John Herstad härstammar från Vestlandet i trakten av Bergen, en del av Norden som alltid har öppnat sig mot världen och världshaven. Där har han sin hytte, och därifrån får han kanske nu tillfälle att följa de stora samhällsfrågorna som de framstår i kulturens, forskningens och arkivens belysning och förhoppningsvis att ägna någon tanke åt sin tunga roll i det som han på karakteristiskt vis har kallat *en stille revolusjon*. ♦

Skribenten er tidligere riksarkivar i Sverige

Finländska arkivdagar

i Helsingfors 22–24.5.2006

Det finländska arkivfältet har i år ställts inför såväl nordiska som inhemska arkivdagar, vilket beror på att de sistnämnda infaller vart fjärde år, till skillnad från de nordiska där intervallet är tre år. Av uppslutningen vid de VII finländska arkivdagarna att döma (429 deltagare) har man i Finland på det hela taget prioriterat de inhemska dagarna.

Arkivverket höll mottagning 22.5 och var även annars väl företrätt, med hela 74 anmälda deltagare.

Vart går du, arkiv? frågade riksarkivarie *Jussi Nuorteva* 23.5 i sitt öppningsanförande, där han gestaltade nuläget: All verksamhet blir allt mer internationell, och frågar inte efter vare sig tid eller rum: service 24/7. Samtidigt som den

Pertti Hakala

elektroniska informationen blir allt viktigare tilltar risken för digital eftersläpning i Europa i jämförelse med USA och inom kort även Asien – en risk som påtalats vid den internationella evalueringen av Arkivverket (NA 2006/2). Nuorteva

noterade den pågående specialiseringstrenden inom arkivsektorn, men framhöll även behovet av generalister.

Undervisningsministeriets hälsning framfördes av utbildnings- och vetenskapspolitiska avdelningens nye chef, *Sakari Karjalainen*. Talet bestod rätt långt av citat ur Arkivverkets strategi och presentationer av Sähke- och VaPa-projekten samt kommentarer med anledning av de nämnda evaluerarnas rekommendationer för den digitala verksamheten. Förslaget om en gemensam portal för både bibliotekens och arkivens digitala material nämndes, men hur man i undervisningsministeriet för övrigt bedömer utvecklingen av det digitala informationssamhället förblev oklart.

Chefen för Statsrådets program för informationssamhället *Katrina Harjuhahto-Madetoja*s föredrag om framtidsutsikterna för informations- och dokumentförvaltningen inom finländsk offentlig förvaltning var en rapp presentation av planerna på strategisk nivå, och deras incentiv. En hel del av det som sades var allmängods: den digitala revolutionen och ICT-samhällets framväxt, nätverken, kunskaps-samhället, servicestrukturer med behov av obehindrat informationsflöde, bättre service för medborgarna, etc. Åhörarna fick klart för sig, att informationsförvaltningen inom den offentliga förvaltningen förnyas genom en fusion av de kommunala och statliga IT-strukturerna samt att regeringen närstående aktörer inser betydelsen av ett fungerande system inom Arkivverket för mottagning och arkivering av elektroniskt material (VaPa). Vågar man följaktligen hoppas på ökade resurser för VaPa-projektet?, undrade säkert en och annan. Den snabbögde hann kanske notera en rad i petit om digitaliseringen av det

nationella kulturarvet, innan det blev dags för nästa PowerPoint-vy.

Chefredaktören för Nordens näst största dagstidning (Helsingin Sanomat) *Janne Virkkunens* inlägg var rubricerat Offentligheten och massmedierna, ett på många sätt högtintressant tema. Virkkunen behandlade i tyvärr mycket allmänna ordalag den inbyggda motsättning mellan handlingsoffentlighet och integritetsskydd, de fluktuerande sekretessbestämmelserna för det material som rör Finlands utrikespolitik (40/50/25 år) och det nya läge där Internet håller på att bli världens viktigaste informationskälla och -spridare, m.fl. frågor. Han beklagade artigt att massmedieproffsen inte lärt sig utnyttja originalkällor.

Riksarkivarie Nuorteva dryftade i sitt egentliga inlägg den nyligen inträffade internationella evalueringen av Arkivverket (se NA 2006/2) och dess följder för relationerna mellan verket och organisationerna i samhället. Fokusering och koncentration ger effektivitetsnytta, ansåg Nuorteva, som fann det naturligt att Krigsarkivet, UM:s arkiv och Statsrådets arkiv överförs till Arkivverket, särskilt om den allmänna leveransfristen förkortas från 40 till 25 år; samma utveckling mot större enheter bör också ske inom kommunsektorn. Han medgav att Finland släpar efter inom digitaliseringsverksamheten; läget kan i alla fall upphjälpas genom ABM-samarbete inom ramen för det europeiska projektet för digitala bibliotek i 2010. Beträffande privatarkiven ansåg Nuorteva att verksamheten bör koordineras i högre grad än tidigare och antalet aktörer ev. inskränkas. Arkivinstitutionernas roll som infrastruktur för forskning var temat för en avslutande betraktelse, där inte heller arkivvetenskapen blev glömd.

Arkivrådet *Raimo Pohjolas* föreläsning om utsikterna inom arkivteorin antog karaktären av avskedsföreläsning inför pensioneringen vid nästa årsskifte. Pohjola hade vidgat temat, och åhörarna fick följaktligen ta del av en exposé över arkivvetenskapens utveckling från 1600-talet till våra dagar. Muller & Feith & Fruin, Jenkinson, Schellenberg, Duranti, Booms m.fl. namn varvades med evidentialister, postmodernister, makrogallrare, migrerare, förespråkare av Non-custodial Archiving m.fl. inom ramen för en pedagogiskt strukturerad framställning som även noterade den kanske enda finska arkivteoretikern Pentti Renvall.

Akademiforskare *Kai Hakkarainen* granskade i sitt föredrag inlärningsprocessen, också som en kollektiv process. Den processmodell där utvecklingen går från informationssamhälle via kunskapssamhälle till ett innovativt samhälle presenterades än en gång, lyckligtvis fördjupad genom resonemang om inlärningsens och innovationens karaktär. Presentationen av teorierna kring inlärningsen i grupp och hur kunskapen fördelar sig i ett arbetsteam m.m. mynnade ut i ett resonemang kring det ideala innovativa kunskapssamfundet, där "andra gradens miljöer" successivt höjer ribban för framgång och lär sig förstå externa kulturer. Vad åhörarna ansåg om denna tidsty-piska och en aning kusliga effektivitetsforskning är svårt att säga.

Forskare *Ulla-Maija Peltonen* vid Finska litteratursällskapet bereddes avslutningsvis tillfälle att reflektera över Arkivens Dag och behovet av en sådan. Hon pekade på nyttan av att arkiv uppmärksammas i media och väcker intresse för kulturarvet i dokumentform. Att dagen kan bidra till ökat medvetande om det för-gångna är inte heller av ondo.

Efter en intensiv dag följde kvällsprogram i Finlandiahuset, varvid det s.k. Väinö Voionmaa-priset för bästa lokalhistoriska verk åren 2002–05 tilldelades intendent *Helena Riekkö*, för en studie om Kuopio stads byggnadshistoria 1875–2005.

Följande dag (24.5) var det dags för tematiska arbetsgrupper kring fyra teman: *Utvecklingen inom informationsförvaltningen och dess följder för dokumentförvaltningen; dagsläget inom arkivteori, -vetenskap och -utbildning; arkivmaterialet och tillgängligheten – utmaningarna vid utveckling av arkivens informations-tjänst; tillförlitlighet i de elektroniska processerna – dokumentförvaltningen som utvecklare av verksamheten*. Arbetsgången var den samma som vid nordiska arkivdagar: förberedda inlägg av vidtalade sakkunniga, följda av fri diskussion, och slutligen redovisning vid plenum av vad resp. grupp kommit till.

Då professor *Ahti Saarenpää* började dryfta dokumenten i informationsprocesserna kunde en viss avslagenhet noteras bland åhörarna, föga förvånande i och för sig: arkivdagarna började vara på upphällningen. Saarenpää analyserade begreppen elektronisk förvaltning och rätt till information samt termen dokument. Han hoppades på ett 'dynamiskt dokument', som skulle anpassa sig efter behov och ändamål men ändå bibehålla sin autenticitet.

Den som ökar sin kunskap ökar sin plåga konstaterade riksarkivarie Nuorteva avslutningsvis, och inbjöd åhörarna till arkivdagar i Jyväskylä 2010. Arkivdagarna var därmed över, och för deltagarna (främst verksarkivarier och liknande) återstod bara att begrunda vad man fått med sig i bagaget. ♦

Utställning om judarna i Helsingfors

Utställningen *Det judiska Helsingfors* öppnades i Riksarkivet 5.9 ackompanjerad av ett osedvanligt stort massmedialt intresse för både utställningen och det välbesökta seminariet i Riksarkivet samma dag kring olika aspekter av judisk tillvaro i Finland. Seminariet var en del av den judiska vecka som firades med anledning av att den nuvarande synagogan i Helsingfors fyller 100 år.

Judarna är nykomlingar, relativt sett. De började anlända till storfurstendömet Finland på 1800-talet med de ryska trupperna som var stationerade här, och fick stick i stäv med de gamla lagarna från gustaviansk tid slå sig ner i landet, efter fullgjord rysk militärtjänst. Myndigheterna i Finland förhöll sig avvisande till judarna, som inte fick idka andra näringar än hantverk, brödbak och försäljning av begagnade varor, främst kläder. Judarna i Finland fick fullständiga medborgerliga rättigheter så sent som 1.1.1918, efter att landet blivit självständigt. Tillvaron var inte heller därefter problemfri; under det s.k. fortsättningskriget 1941–1944 utlämnade Finland åtta judiska flyktingar samt krigsfångar till bundsförvanten Tyskland – en pro-

cess som nu utreds av ett forskningsprojekt (se NA 3/2004).

Inom dessa snäva ramar uppstod fr.o.m. 1850-talet en livaktig minoritetskultur med synagogan som naturlig knutpunkt. De olika aspekterna av denna kultur belyses i en utställning, som sammanställts av docenten vid Helsingfors universitets institut för Asien och Afrika *Simo Muir* vars undersökning om den jiddischspråkiga kulturen i Helsingfors allmänt lovordats. Utställningen belyser den judiska minoritetens ankomst och militära referensram, det religiösa samfundets utveckling, synagogan och skolorna, kulturlivet, den ekonomiska utvecklingen, idrotts- och föreningslivet, sionistkonferensen i Helsingfors 1906, de judiska flyktingarnas ställning på 1930-talet och samt den finländska judendomens trångmål under II världskriget, och naturligtvis judarna i Finland och Israel. Genom 219 vitrinter får besökarna en mångsidig inblick i också de mer förborgade sidorna av en minoritets liv.

Utställningen har förstås ett inslag av exotik. Sakrala föremål som Torahrullar, en tempelförlåt m.m. utgör onekligen blickfång av en typ som ordinära dokumentutställ-

Pertti Hakala

■ Deltagare i sionistkonferensen i Helsingfors 1906.

Foto: Jabotinsky Institute, Tel Aviv.

ningar ej kan räkna med. Intresset bland allmänheten för utställningen har varit stort under de första veckorna.

I samband med det ovan nämnda seminariet publicerades jubileumsboken *LeChaim! Kuvia Suomen juutalaisten historiasta. Images from the History of Jews in Finland*. Bildverket ger en inblick i den judiska tillvaron i Finland under knappt 200 år. Vardagsliv, värnandet om judisk kultur och religion, utkomsten och stunder av glädje och sorg

är bärande teman i boken. Textavsnitten om synagogorna i Helsingfors, judiskt liv från födsel till död, det judiska samfundet som ram för social och kulturell verksamhet, utkomstfrågorna och slutligen gravmonumenten fungerar som goda introduktioner; det är dock inte fråga om en uttömmande historik över judarna i Finland. Att livet inte alltid varit så lätt framgår t.ex. av det foto där sprinterlöparen Abraham Tokazier är först i mål på Helsingfors stadion, men ändå blir

fjärde i tävlingen. Vid sidan av allvarigare ting kan det framstå som en bagatell, men den uppenbara orättvisan stannar i betraktarens minne. Året var 1938. ♦

LeChaim! Kuvia Suomen juutalaisten historiasta. Images from the History of Jews in Finland. Red. Dan Kantor, Mindele London-Zweig och Simo Muir. [Utgiven av Helsingfors judiska församling] Hämeenlinna 2006. ISBN 952-92-0833-2. 159 sidor.

Regeringsbeslut

om minskad personal och ökad produktivitet

Redan en längre tid har man inom statsförvaltningen varit medveten om att landets regering, av omtanke om statens ekonomi, ämnar minska antalet statstjänstemän. Förhandsuppgifterna om indragning av hela 15 000 tjänster har under våren 2006 konkretiserats, efter månader av dragkamp och protester från berörda förvaltningar. Även Arkivverket berörs av åtgärderna.

Bakom beslutet ligger Finlands oförmånliga befolkningsstruktur: Regeringen konstaterar i sin budgetproposition för år 2007 att *mängden arbetskraft minskar samtidigt som pensioneringen av de stora åldersklasserna (födda 1945–1950) föranleder ett behov av rekrytering inom alla branscher*. Utan grundläggande förändringar av nuvarande produktion av tjänster, eller ökad produktivitet, *kommer den offentliga förvaltningen redan under de närmaste åren att behöva varannan av dem som inträder på arbetsmarknaden. En sådan bild av utvecklingen är farlig*, konstateras det vidare. Den offentliga servicens och förvaltningens produktivitet måste därför nödvändigt förbättras i ett läge då detta kan ske utan massuppsägningar. Budgetpropositionen konstaterar att *när personalomsättningen ökar på grund av åldersstrukturen erbjuder detta å andra sidan ett ypperligt tillfälle till att med iakttagande av en god personalpolitik förverkliga även omfattande reformer då det gäl-*

ler struktur och verksamhetssätt och samtidigt utveckla arbetsuppgifter och kompetens.

Produktiviteten förbättras genom en översyn av strukturer och verksamhetssätt och genom en effektiviserad användning av informations- och kommunikationstekniken.

Vad detta betyder i praktiken är delvis redan klart: enligt regeringens rambeslut *skall behovet av arbetskraft inom statsförvaltningen minskas med ca 9.600 årsverken fram till 2011 genom åtgärder som ökar produktiviteten*. Siffran motsvarar 7,9 % av samtliga statsanställda. Under perioden 2007–11 kommer den naturliga avgången inom statsförvaltningen, uppskattningsvis, att vara 26.000 årsverken. Ålderspensioneringarnas antal är ca 14.000. Under nämnda period sker följaktligen endast ca 16.000 nyrekryteringar. Inom Undervisningsministeriets sektor är nedskärningsbehovet 1.600 årsverken.

Verkställandet av detta program har redan inletts. Undervisningsministeriet har meddelat, att nedskärningsbehovet för Arkivverkets del är 15 årsverken. Den första etappen, tre årsverken, ingår i statsförslaget för år 2007. Riksarkivet har gjort upp ett förslag till nedskärningar 2007–2011 i enlighet med produktivhetsprogrammet. Planerna justeras varje år.

Samtliga nedskärningar kommer att gälla tjänster som är, eller blir, obesatta. Utgångspunkten är

Arkivverkets personalstruktur 11.8. 2006. Nedskärningarna (tre per år) drabbar Riksarkivet och landsarkiven; enligt preliminära planer förlorar Riksarkivet 9 tjänster och landsarkiven 6. Nedskärningarna berör samtliga nivåer, dock så att tjänster av förvaltnings- och stöd-karaktär är mer drabbade. Detta beror på den andra huvudtanken i regeringens produktivhetsprogram: *tjänster av mer allmän karaktär (ekonomi- och personalförvaltning) skall i framtiden erhållas från 9 för ändamålet inrättade servicecentraler, varav 4 redan existerar*. Åtgärderna motiveras på följande sätt i regeringens budget: *Med hjälp av servicecentralerna och de processer som utarbetats för dem kan man i betydande grad öka produktiviteten och effektiviteten i ekonomi- och personalförvaltningsuppgifterna och förbättra verksamhetens kvalitet. Samtidigt minskar behovet av personalresurser för serviceproduktion.*

Preliminära utredningar inom Arkivverket tyder dock på att dylika servicecentraler inte leder till kostnadsbesparingar för arkivsektorns del.

Programmet har naturligtvis mottagits med blandade känslor i de berörda ämbetsverken och institutionerna. Dagstidningarna berättade dock 13.9 att kreditvärderingsföretaget Moody's, som bl.a. bedömer finska statens internationella kreditvärde applåderat regeringens program. ♦

Lönar det sig att köpa arkiv eller dokument?

Jussi Nuorteva

Torsdagen den 8 juni 2006 skickade Stockholms auktionsverk ett e-mail till Finlands riksarkiv om försäljningen följande måndag av dokument rörande Finlands historia, vilka i tiden tillhört greve Carl Erik Mannerheim (1759–1837). Efter ett snabbt besök på auktionsverkets hemsida (www.auktionsverket.se) var det klart att Bokkvaliténs auktion även inbegrep fyra objekt från Mannerheims samling. Av dem var nr 6519 och 6520 av särskilt intresse med tanke på Finlands historia.

Enligt auktionskatalogen innehöll nr 6519 en "Samling handlingar, delvis i samtida avskrifter, på svenska, franska o. några på ryska, huvudsakligen rörande Finlands övergång till Ryssland efter kriget 1808–1809. Delvis utkast, delvis brev till Mannerheim m.m. Ca 220 sidor i folio eller 8:o. Några skadade. Bl.a. brev o. handlingar fr. Göran Magnus Sprengtporten". Nummer 6520 igen var en kopia av den ryske ministern Lev Perovskijs förslag till förenhetligande av förvaltningen i Ryssland från 1846, ett i och för sig redan känt dokument. Det framgick inte varför det hade fogats till Carl Erik Mannerheims samling; denne hade ju avlidit redan sju år innan planen kom

rigsarkivarens spalte

till. Hur som helst, en sammanlänkande faktor var att Perovskijs plan även gällde det autonoma Finlands rättsliga ställning i anslutning till det ryska kejsardömet.

Handlingar av central betydelse

Dessa auktionsobjekt framstod som synnerligen intressanta, eftersom Carl Erik Mannerheim, då ännu friherre, under 1808–09 års krig varit ordförande för den finska deputation som sänds till S:t Petersburg. I hans personliga arkiv hade ingått handlingar från deputationen, av vilka de mest centrala publicerats redan 1879 av Robert Castrén i verket *Finska deputationen 1808–1809*. Historikern Bruno Lesch hade senare använt den del av arkivet som ätten Mannerheim

1896 överlätit till dåvarande Statsarkivet för en biografi över Carl Erik Mannerheim som han 1922 utgav i Svenska litteratursällskapets i Finland serie *Förhandlingar och uppsatser* (nr 35). Den del av Carl Erik Mannerheims privatarkiv som förblev i släktens ägo har senare i något skede överförs till Sverige, utan att forskarna i Finland längre kände till dess förvaringsplats; det var ju fråga om överlåtelse av privat egendom. Var det således nu faktiskt fråga om detta privatarkiv av central betydelse för kännedomen om utformningen av det autonoma Finlands status?

Det återstod bara några dagar till auktionen, som faktiskt skulle äga rum redan den 12 juni kl. 12.

Angivet utgångspris för nr 6519 var 30.000–40.000 svenska kronor, för 6520 lyckligtvis endast 2.000–2.500 kronor. Problemet var att Riksarkivet inte brukar köpa vare sig arkiv eller dokument, och inte heller har några medel för ändamålet. En försvårande faktor var också att vi inte kände till det slutliga priset. Skulle det stiga högt över utgångspriset? Var det faktiskt fråga om originalakter som tillhört finska deputationen? Skulle vi våga ta risken och ge bud på dokumenten?

Medan vi i Riksarkivet utredde frågan hade även medlemmar av ätten Mannerheim i Sverige noterat den samling som nu var till salu. De vände sig till nyligen pensionerade f.d. chefen för Riksarkivets privatarkivenhet Jussi Kuusanmäki som fortsättningsvis katalogiserar dokument rörande ätten Mannerheim. Biblioteksrådet Johan Mannerheim vid Kungliga Biblioteket hade också bekantat sig med de dokument som var till salu och kunde bekräfta att det verkade vara fråga om originalhandlingar; enligt katalogen var en del dock översättningar till svenska eller kopior av ryska handlingar. Efter att ha fått dessa upplysningar informerade jag Riksarkivet i Stockholm om saken och erhöll ett löfte av riksarkivarie Tomas Lidman om att våra svenska kolleger vid behov skulle kunna företräda oss om vi beslöt att ge bud på dokumenten.

Eftersom det var fråga om handlingar av central betydelse för Finlands autonomi vände jag mig ännu på fredag kväll till statssekreteraren vid Statsrådets kansli Risto Volanen. Kansliet förberedde tillsättandet av en delegation och kommitté för firande av minnet av händelserna 1808–1809. Anskaffningen av en dylik samling vore en förträfflig nyhet, som kunde ge både tillsättandet av organen för jubileumsåret och starten av dess för-

beredelser publicitet i media. Jag vågade också hoppas att Statsrådets kansli skulle kunna finansiera anskaffningen.

Extern finansiering

Efter några telefonsamtal kunde statssekreterare Volanen glädjande nog meddela att kansliet var berett att skaffa handlingarna till Finland och ställa till förfogande ett maximibelopp som skulle utgöra taket för vårt bud. Vi hade för säkerhets skull överenskommit med Stockholms auktionskammare om kopiering av handlingarna. Eftersom det tycktes vara fråga om särskilt viktiga historiska dokument, skulle det dock vara bättre att få originalen till Finland, dvs. det land där de historiskt sett hörde hemma.

Måndagen den 12 juni kl. 12 vidtog auktionen. Vi kunde delta per telefon och låta företrädare för auktionskammaren förmedla våra bud, samtidigt som vi via webben kunde följa med hur auktionen framskred, och priserna på de sålda objekten därefter omedelbart dök upp. Jag var efter ett par timmar tvungen att avlägsna mig, men arkivrådet Eljas Orrman stannade kvar för att utnyttja de befogenheter som Statsrådets kansli gett oss. Vid återkomsten fann jag en lapp där Orrman upplyste mig om att vi ropat in de båda objekten som intresserade oss. Priset för Finska deputationens handlingar hade stigit till 52.000 kronor medan Perovskijs promemoria kostat 1.600 kronor. Det slutliga priset inklusive skatt och transporter blev ca 6.900 euro dvs. ca 63.500 svenska kronor. Dokumenten var synligt framme då utnämningen av delegationen och kommittén för jubileumsåret 2009 ägde rum i Statsrådsborgen (= regeringsbyggnaden). Statsminister Matti Vanhanen blev ordförande för delegationen och statssekreterare Volanen ordföran-

de för den kommitté som ansvarar för de praktiska förberedelserna av året. Man fick även önskad medial uppmärksamhet: anskaffningen av dokumenten överskred nyhetströskeln till den grad att de visades i TV-nyheternas huvudsändning.

Oförändrad linje

Jag var naturligtvis glad över att en sådan dokumenthelhet dykt upp, och därtill kunnat köpas till Finland. Samtidigt var jag dock oroad över saken p.g.a. den stora offentlighet som den fått. Privatarkiven utgör ca 10% av finska arkivverkets bestånd; i Jyväskylä landsarkiv är andelen rentav en knapp tredjedel. Flera samlingar innehåller material av stor nationell betydelse, ofta även autografer, sigill och frimärken som skulle betinga ett högt pris på den fria marknaden.

Finska arkivverket har inte betalat för anskaffning av privatarkiv. Då och då har någon velat sälja handlingar i vederbörandes ägo till arkiven, men förfrågningarna har konsekvent avböjts. Riksarkivet köper inte handlingar. Något som skulle motsvara Carl Erik Mannerheims samling har å andra sidan inte erbjudits, ens för pengar.

Jag tror inte heller att det i fortsättningen är skäl att börja köpa dokument eller arkiv, även om sådant är vanligt inom både de statliga konstmuseerna och det biblioteksväsende som står oss ännu närmare. Vi har rätt väl lyckats övertyga olika aktörer i det finländska samhället – såväl föreningar och företag som privatpersoner – om att det är en "nationell plikt" att överlåta sina samlingar och dokument till offentliga arkiv. Det är viktigt att forskarna i arkiven finner ett så brett material att de kan återskapa en mångsidig och verklighetstrogen bild av det finländska samhället och dess aktörer. Om arkiven skulle börja betala till överlå-

tare skulle botten lätt gå ur hela den nuvarande verksamheten.

Ett parallellt fall

Till all lycka var Mannerheimsamlingen inte det enda auktionsobjektet som under den gångna sommaren väckte uppmärksamhet i Finland. Redan i maj hade vi upplysts om att Tammerfors auktionskammare mottagit för försäljning en diger räkenskapsvolym som i pressen gick under namnet "de rödas räkenskaper". En privatperson hade redan för några år sedan på ett lopptorg köpt denna volym, som innehöll bokföringsanteckningar från januari till april 1918 utförda av det röda Finlands förvaltning. Eftersom volymen anslöt sig till en ytterst exceptionell period i Finlands historia väckte den mediernas intresse, och man gav en bild av att räkenskaperna var t.o.m. mycket betydelsefulla i historiskt hänseende. Det var de inte, men uppståndelsen bidrog till att förhandspriset steg. I maj hade man talat om 1.500 euro.

Nittonde paragrafen i Finlands arkivlag ger Arkivverket rätt att inom till buds stående anslag, till gängse pris, inlösa ett privat dokument eller ta en kopia av det, ifall det är av betydelse för vetenskaplig forskning eller annars, och löper uppenbar risk att förkomma, eller om det bjuds ut till salu. Enligt nästa paragraf har Arkivverket rätt att "förordna att en handling, en samling eller ett arkiv som kan antas uppfylla villkoren i 19 § 1 momentet omedelbart skall överföras till riksarkivet eller till ett landsarkiv eller till någon annan säker förvaringsplats hos en myndighet för att där förvaras tills frågan om inlösen eller kopiering har blivit avgjord genom ett lagakraftvunnet beslut." Arkivverkets befogenheter är mycket stora, eftersom det enligt § 21 inte är möjligt att söka ändring

i ett sådant beslut om förordnande om förvaring av temporär karaktär som avses i § 20.

Några mer exakta uppgifter fanns inte om "de rödas räkenskaper" som bjöds ut i Tammerfors, men enligt vissa tidningsartiklar skulle det handla om en kassabok som tillhört Statskontoret. Eftersom en handling i statens ägo inte på något lagligt sätt kunde ha kommit i privata händer beslöt man att utreda frågan närmare och utnyttja de befogenheter som arkivlagens 19 och 20 paragrafer erbjöd beträffande förvaring av temporär karaktär.

Då Arkivverkets beslut offentliggjordes väckte det åter uppmärksamhet i pressen. Det påstods att man i förväg redan erbjudit 15.000 och t.o.m. 20.000 euro för kassaboken. Den person som köpt kassaboken och hans advokat ville i första hand sälja den till Riksarkivet, vilket i sig var positivt. De förstod nog att ett offentligt arkiv var rätta förvaringsplatsen för dokumentet, men de begärda priserna var hisnande i förhållande till kassabokens historiska betydelse.

Åter till rätt ägare

I slutet av maj tog överinspektör Matti Walta tåget till Tammerfors och överlämnade beslutet om att Arkivverket på basis av nämnda lagrum tillsvidare beslagtagit kassaboken för närmare utredningar till auktionskammaren, den person som köpt kassaboken och hans advokat. Detta beslag bevitnades av tillkallade företrädare för Finlands näst största dagstidning Aamulehti – en redaktör och en tidningsfotograf. Även Helsingin Sanomat rapporterade om det skedd.

Det framgick mycket snabbt att det rörde sig om en kassabok som i början av år 1918 tagits i bruk vid Statskontoret, med sedvanliga myndighetsanteckningar fr.o.m. 1

januari. Efter att de röda inlett sin revolution hade de tagit över ämbetsverken och fortsatt att göra anteckningar i kassaboken. Då de tyska och vita finska trupperna närmade sig Helsingfors i april 1918 hade man upphört med dessa anteckningar. Den röda förvaltningen hade måhända tagit boken med sig under flykten från Helsingfors, eller så hade den på något annat sätt kommit på avvägar i samband med erövringen av Helsingfors. Det handlade entydigt om ett myndighetsdokument som inte på något lagligt sätt kommit i privat hand – må så vara att vederbörande person utan tvivel köpt det i god tro på ett lopptorg. Då kassabokens natur klarnat ansåg Arkivverket det onödigt att tillämpa befogenheterna i arkivlagens 19 och 20 §§. Staten återtar sin förkomna egendom och berörda parter upplyses om rätten att söka ändring i förvaltningsdomstol genom besvär. De övriga kassaböckerna är i Riksarkivet och den förkomna återbördas nu till denna helhet.

De två auktionshändelserna våren och sommaren 2006 är egentligen extrema exempel på vad det kan innebära att arkiv eller handlingar auktioneras ut eller annars utbjuds till salu. Redan att fastställa rätt prisnivå för kulturegendom som sällan är till salu vore utomordentligt svårt, och påverkas av många faktorer. En kassabok vars värde för forskningen kan bedömas som relativt litet tillmättes i den mediala offentlighetens ljus ett närmast vettlöst högt värde; från auktionen i Stockholm igen lyckades man skaffa handlingar av ytterst stort historiskt värde, vilka tillhört Carl Erik Mannerheim, för 6.900 euro. I detta sammanhang är det också viktigt att notera att Arkivverket vid behov kunde agera snabbt och smidigt, även i exceptionella situationer. ♦

Forskarrekrytering till arkiven

Leif Gidlöf

Fram till 1960-talet bar det svenska Riksarkivet främst prägeln av lärt verk och serviceorgan till den akademiska forskningen. Detsamma gällde Krigsarkivet och landsarkiven. Därefter riktades fokus alltmer mot nya användargrupper som släkt- och hembygdsforskare, nya uppgifter som en aktivare tillsyn av myndigheterna samt nya databärare i teknikutvecklingens kölvatten. Kraven ökade på utveckling och normering av arkivvärden, extern service i förvaltningsärenden samt aktivt tillgängliggörande i olika former. Allt yngre material började överföras till arkivmyndigheterna.

Naturligtvis kom detta också att avspeglas i personalrekryteringen, och det formella kravet på forskarutbildning för anställning som arkivarie i det statliga arkivväsendet togs bort redan 1977. Behovet att få in nya kompetenser i verksamheten inriktade på dagens arkivbildning, IT-relaterad verksamhet, juridik, arkivpedagogik, information osv. blev en naturlig och nödvändig följd av förvaltningsutvecklingen. Även redovisningen till statsmakterna kom att kräva allt större rent administrativa insatser.

■ Peter Ullgren är placerad i landsarkivet i Lund. Fotograf: Alexander Ullgren

Arkiven töms på forskarutbildade

Men samtidigt har risken blivit uppenbar att arkiven successivt töms på forskarutbildade, som inte så ofta varit beredda att satsa på ytterligare ett års arkivutbildning med osäkra karriärutsikter. Eftersom detta normalt krävs för anställning, inträffar ett moment 22 i nyrekryteringen med följden att forskarutbildade arkivarier under 50 år numera framstår som rariteter inom den statliga arkivorganisationen. I samma riktning har verkat löneutvecklingen samt den i varje fall tidigare mycket expansiva och attraktiva

■ Marie Lennerstrand är placerad i Riksarkivet. Fotograf: Kurt Eriksson.

universitets- och högskolesektorn. Jag hade för egen del anledning att gå in på dessa frågor i artikeln "Var finns den forskande arkivarien?" (Arkiv, Samhälle och Forskning, 1999:2, s 71 ff).

En spegel av utvecklingen kan vara att den akademiska utbildningen och forskningen på senare år också börjat synas mindre i forskarsalarna. Inte heller har forskarsamhället själv visat större intresse att medverka i strategiska frågor om bevarande och gallring och därmed framtidens informationsförsörjning på arkivområdet. Att bibe-

hålla någon rimlig andel forskarutbildade i personalen är därför en nödvändighet av flera skäl. Den attityd och blick för materialets potential som egen forskningserfarenhet ger är ett. Men bortsett från interna behov löper vi också risken att förlora i allmän trovärdighet gentemot akademisk forskning och forskningsfrämjande organ.

Grundproblemet bör i princip ha varit likartat vid de övriga nordiska Riks- och landsarkiven, även om förhållningssätt och konsekvenser varierat från land till land.

Postdoktorala trainee-anställningar

I början av 2005 tog Vitterhetsakademien och Riksbankens jubileumsfond initiativ till en diskussion i saken med åtta centrala statliga kulturarvsinstitutioner, däribland Riksarkivet, Kungl. biblioteket, Riksantikvarieämbetet och Nationalmuseum. Resultatet blev en avtalsreglerad försöksverksamhet omfattande totalt 16 postdoktorala trainee-anställningar för yngre och

relativt nydisputerade, d.v.s. två vid varje myndighet. Under fem års tid svarar de båda fonderna för 75 % av lönekostnaden, medan institutionerna svarar för resterande 25 % liksom för övriga resurser, handledning m.m.

Ansökningsförfarandet i en form av samarbete mellan fonder och institutioner pågick under våren 2006, och de utsedda började sin anställning under hösten. I Riksarkivets fall placerades en (Marie Lennersand) i Stockholm och en (Peter Ullgren) vid landsarkivet i Lund.

Tjänstgöringen skall till 75% avse materialorienterad forskning inom ett område som utvecklats i ansökan och som institutionen och den anställde närmare kommer överens om. Resterande tid skall omfatta inskolning och medverkan i reguljär arkivverksamhet, lämpligen i en form som möjliggör samarbete på vissa punkter med den befintliga arkivutbildningen. En utvärdering skall ske efter två år, och

efter fem år finns under vissa betingelser en garanti för fortsatt anställning. Då övergår också finansieringen helt till institutionerna.

Symbolisk markering

Från alla parter sida är detta ett positivt tänkt försök att hitta alternativa former för nyrekrytering av forskarutbildade, som behövs även i framtiden. En viktig utgångspunkt vid personvalet var givetvis intrycket av den sökandes aktiva karriärval och förmåga att förena forsknings- och förvaltningsperspektiven. Modellen får inte missuppfattas som ett vanligt forskarstipendium för viss tid. Hur det än går i slutänden måste försöket också betraktas som en symbolisk markering till stöd för ett fortfarande viktigt inslag i de statliga arkivens långsiktiga kompetensförsörjning. ♦

Skribenten är arkivråd

Riksarkivet satsar på information

Efter att i ett drygt år haft en informatör på plats, med ansvar för samordningen av informationen mellan och från Riksarkivet och landsarkiven, kommer nu ytterligare förstärkning i form av en webbredaktör på heltid. Detta föranlett av att en av Riksarkivet och landsarkivens stora informations-satsningar i dagsläget är en ny gemensam webbplats som beräknas

se dagens ljus till sommaren 2007. Webbredaktören, Per Olov Andersson, började vid Riksarkivet den 4 september. Samma dag tillträdde också en ny arkivredaktör, Eva Magnusson, för att hjälpa till med utgivningen av olika publikationer.

Från och med den 11 januari 2007 kommer dessa två, tillsammans med Maria Balke som re-

Cecilia Nilsson

dan i dag arbetar som formgivare vid Riksarkivet, under ledning av nuvarande informatören Cecilia Nilsson att formera en informationsenhet, placerad under riksarkivarien. ♦

Hemmelige dokumenter

og den-kolde-krigs-aflytninger

Historikere har nu indledt omfattende undersøgelser af årene under den kolde krig i Island, ikke mindst fordi de offentlige arkivalier fra årene frem til 1990 nu er tilgængelige i Islands Nationalarkiv. Tidligere på året fik en ung historiker begrænset (betinget) tilladelse til at gennemgå kilder, som vedrørte offentlig telefonaflytning og tage dem op sammen med sine andre undersøgelser på det islandske historikermøde sidste forår. Hans indlæg vakte stor opmærksomhed og bevirkede, at det islandske Althing vedtog en resolution om at nedsætte et udvalg, som har til opgave at gennemgå hemmelige/fortrolige dokumenter og sætte regler for videnskabsmænds adgang til dem. Nationalarkivet havde benyttet de lovhjemler, som man mente, man havde vedrørende videnskabsmænds adgang til dokumenter, med visse begrænsninger for adgang til lukkede kildesamlinger. I dette tilfælde drejede det sig om den særlige situation, at der blev givet adgang til dokumenter af na-

tionalsikkerhedsmæssig art. Altingets debat om sagen var i sig selv naturlig, idet den kolde krig har været det politiske hovedkonfrontationspunkt fra afslutningen på 2. verdenskrig til Sovietunionens fald. På den anden side var det særlig interessant, at der skulle blive talt om videnskabsmænds adgang til dokumenter af denne art, og at Nationalarkivets tilgængelighedsregler i virkeligheden skulle blive sat ud af kraft.

For første gang i dets historie har Nationalarkivet måttet kæmpe med mange slags problemer som følger af at skulle tage beslutninger i sager, som har med følsomme politiske handlinger at gøre. Journalister og menneskerettighedsforkæmpere har krævet almen adgang til dette lukkede materiale, som først og fremmest er lukket ud fra synspunkter om personværn, såvel som det problem, der følger det faktum, at det drejer sig om retslige dokumenter, men der gælder ikke særlige regler for sådanne dokumenter i Island. Man har derfor

Ólafur Ásgeirsson

måttet kæmpe med ønsker om almen adgang til dokumenter, som er fritaget fra det offentlige oplysningspligt.

Altinget vedtog nedsættelse af et særligt udvalg, som skal gennemgå sagen og afslutte sit arbejde før årsskiftet, men imens har man været nødt til at vælge at lukke til adgangen til disse dokumenter. Det har endog været nødvendigt at nægte den historiker, der først fik lov til at benytte dokumenterne, adgang til dem senere, så der hersker overensstemmelse.

Der er opstået mange lignende sager i nabolandene de seneste år, og man har reageret på forskellig måde, sommetider med nedsættelse af en særlig lov. Islands særstilling er dog bemærkelsesværdig i flere henseender. F.eks. kan det nævnes, at dokumenter ikke er klassificerede, idet adgang til dem i fremtiden er bestemt, og derfor er der ingen regler om, hvordan der

Símhleranir og uppgjör fortíðar

Guðni Th. Jóhannesson sagnfræðingur og opinberun hans á heimildum um hleranir íslenskra stjórnvalda á tímum kalda stríðsins hefur hrundið af stað mikilli umræðu í samfélaginu. Sú umræða er ekki bundin við sagnfræðilegar spurningar um stjórnsmál þessa tímabils í Íslandssögunni heldur ekki síður lagaleg álitamál í fortíð og nútíð, ábyrgð stjórnvalda og aðgengi borgaranna að ýmsum heimildum sem snerta stjórn- og dómsvaldið í landinu.

Rannsókn Guðna sýnir að á tímabilinu 1949 til 1968 var í sex tilfellum gefin heimild með dómsúrskurði til að hlera síma hjá fjölda einstaklinga, stjórnmalaflokkum, fjölmiðlum og félagasamtökum. Alþingismenn voru í hópi þeirra sem hlerað var hjá. Engar heimildir hafa fundist um símahleranir án dómsúrskurðar og alltaf voru heimildir í lögum fyrir slíkum hlerunum eða í lögum um fjar-skipti frá árinu 1941. Þar eru símahleranir leyfðar „þegar öryggi landsins krefst þess“, sem voru þau rök sem tiltekin voru þegar dómsmálaráðuneytið fór fram á leyfi hlerana til sakadómara eða yfirsakadómara.

Þeir höfðu haft einhvers konar eftirlit með fólki, til dæmis þegar landhelgismálið var í algleymingi. Það kom honum á sporið um að heimildir væri að finna í skjalasöfnum á Íslandi og hann einfaldlega fór fram á að sjá þær.

Þjóðskjalasafn Íslands veitti Guðna Th. Jóhannessyni heimild til þess að rannsaka þau skjöl sem hann fór fram á að sjá að fengnu samráði við Héraðsdóm Reykjavíkur eins og upplýsingalög frá 1991 gera ráð fyrir. Þau skilyrði fylgdu þó að lög um persónuvernd og meðferð persónuupplýsinga yrðu virt í hvívetna. Í raun gilda engin lagaákvæði um aðgang að þeim skjölum sem hér um ræðir því upplýsingalögin ná ekki til þeirra eins og

skjalasafni sumarið 2005. Fyrir 1992 voru skjölin geymd í Sakadómi Reykjavíkur.

Samkvæmt þessu getur hver sá sem áhuga hefur á þeim upplýsingum sem í skjölunum er að finna fengið að sjá þau. Allavega svo lengi sem viðkomandi gengst við að virða lög um persónuvernd og meðferð persónuupplýsinga. Fréttablaðið hefur nú þegar farið fram á slíka heimild og biður svars.

Pólitískar njósnir?

En var um pólitískar njósnir að ræða? Sólveig Pétursdóttir, forseti Alþingis, telur ekki að svo hafi verið. Sólveig sagði í viðtali við Fréttablaðið á þriðjudag að hún teldi að pólitískar símhleranir tíðkuðust ekki nú og hafi aldrei tíðkast og slíkt væri bæði lögbrót og stjórnskrárbrót. Undir sjónarmið Sólveigar taka ráðherrar og margir þingmenn stjórnarflokkanna en formenn stjórnarandstöðuflokkanna eru því ósammála. Ríkisstjórn sem og aðrir þingmenn eru sammála um að rannsókn verði að fara fram og Björn Bjarnason hefur kallað eftir sagnfræðilegu

gives tilladelse til at åbne dem senere. Så drejer det sig ikke om ulovlige aflytninger fra det offentlige side, derimod om politiets ønske om undersøgelser, som domstolene har vedtaget.

Da Island ikke har nogen hær og ikke sidder i NATO's militærråd, er der ikke tradition for særlig destruktion af denne slags dokumenter. Der er dog blevet destrueret dokumenter i firserne, men det var før Lov om nationalarkivs dage; heri er der meget strenge bestemmelser om destruktion af dokumenter.

Det er interessant, at National-

arkivet, som er en af menneskeret-tighedernes hjørnesteene, til dels anklages for at træde menneskeret-tighederne over tærne ved at nægte at åbne dokumenter, som nævner dem, der blev aflyttet, og som regnes for at have ret til, at sådanne oplysninger holdes hemmelige. Af dette ses det bedst, at mange ting forårsager misforståelser, idet kendskabet til arkivers virksomhed og landets regeringssystem er begrænset og ikke forklaret i massemediernes håndtering. Man kan derfor sige, at en ny situation om kravet til oplysningsformidling fra arkiver er fremkommet sammen

med en målbevidst deltagelse i den politiske debat, som man indtil nu ikke har anset for at være på Island Nationalarkivs dagsorden.

For læseren er det evt. mærkværdigt, hvor sent sådanne sager opstår i Island, og også hvordan arkivernes omgivelser har ændret sig med åben forvaltning, som blev indledt i Sverige i det 17. århundrede. ♦

Skribenten er nationalarkivar i Island

Universitetsarkivarie på konferens

i Reykjavík 14–16 september 2006

Vid mitten av september 2006 träffades i Reykjavík ett 60-tal arkivarier från olika länder för att delta i en konferens om universitetsarkiv. Detta var medlemmar i Section on University and Research Institution Archives som är en av sektionerna som tillhör International Council on Archives. Konferensen arrangerades av Islands universitet i samarbete med en planeringsgrupp från ICA-SUV. Konferensen hölls i Nordens hus och i en av universitetets nya lokaler där Nordens vulkanologiska institut finns.

Under två och en halv dag hölls det föreläsningar och diskussioner om de olika ämnen som tillhör universitetsarkiven. Rubriken för konferensen var Shared Concerns and Responsibility for University Records and Archives. Under 13 sessioner föreläste 27 föreläsare om vitt skilda ämnen som elektroniska arkiv, lagar, samarbete, utbildning, records management m.m. Bilder och föreläsningar kommer så småningom att sättas ut på konferensens hemsida, http://www.hi.is/page/ica_suv_seminar_2006. Arran-

görerna skall försöka att placera föreläsningarna, som filmades, ut på internätet som är nytt för denna.

Under konferensen förekom olika mottagningar hos ett flertal arkiv och efter konferensdagarna, 14–16 september, hade konferensdeltagarna möjlighet att besöka handskriftsavdelningen vid National- och universitetsbiblioteket, National arkivet och Stadsarkivet i Reykjavík, en dag i varje arkiv. ♦

Skribenten är arkivarie i Islands universitet

Nordiskt-namibiskt seminarium kring digitala projekt och databaser

Pertti Hakala

Projektet för arkivering och dokumentation vid NAI (Nordiska Afrikainstitutet), Finnish Archives of the Anti-Colonial Resistance and The Liberation Struggle in Namibia (AACRLS) och Finlands riksarkiv arrangerade ett seminarium 7–8.6.2006 i sistnämnda riksarkiv för erfarenhetsutbyte kring digitala projekt och databaser för dokumentation av Namibias befrielsekamp.

Helt i linje med seminariets syfte bestod programmet närmast av lägesrapporter och presentationer av konkreta projekt samt diskussion kring arbetsmetoder, standarder m.m. Tjänstförrättande chefen för Namibias nationalarkiv (fr. 1938) *Werner Hillebrecht* belyste en rad problem: Det råder brist på utbildad personal och arkivmaterialet består nästan enbart av handlingar från vithyade; samtidigt är det splittrade materialet kring befrielsekampen i privata händer, i ett land där historia mycket långt handlar om *oral history*. Kommittéer har grundats både i Namibia och i utlandet i syfte att insamla det ofta kaotiska materialet om befrielsekampen, som väcker känsliga frågor om etik och sekretess.

Ordförande för AACRLS i Fin-

land *Pekka Peltola* redogjorde för inventeringen och digitaliseringen av det finländska materialet i anslutning till Namibias befrielse-

kamp. Största delen av materialet (ca 5 hyllmeter) förvaras i Folkets Arkiv, vilket är naturligt då solidaritetsarbetet närmast bedrevs inom

■ Inventeringen av SWAPO:s arkiv, som förvarats i solstekta containers, har börjat.

Foto: The SWAPO Party Archive and Research Centre (SPARC).

den politiska vänstern i vid bemärkelse. (Den andra stora aktören Finska Missionssällskapets insats var av annan karaktär). Peltola betonade behovet av gemensamma standarder, som borde fastställas i samarbete med Namibias nationalarkiv, och av utbildning/arkivkurser. Arbetet är viktigt, framhöll han, redan med tanke på materialets betydelse för Namibias framtida identitet.

Företrädarna för Nordiska Afrikainstitutet, *Marianne Lidskog* och *Nina Frödin*, anknöt i korthet till föregående talare och redogjorde för svenska insatser: materialsamlingar har digitaliserats (t.ex. de ca 40 000 dokument som utgör Tor Sällströms samling i NAI) och ett projekt med SIDA-koppling inventerar material kring de nordiska solidaritetsinsatserna. Webbsidor i varje land om AACRLS-arbetet vore önskvärda ansåg Lidskog, medan Frödin utvidgade temat till att omfatta även Angola, Zambia och Zimbabwe inklusive samarbetet mellan dessa länder och apartheid-regimens Sydafrika, en känslig fråga.

Dr *William Minter* var på plats i egenskap av företrädare för ALUKA-projektet, som finansierat av amerikanska Mellon-foundation bl.a. stöder digitaliseringen av material med afrikansk anknytning. Materialet rörande den sydafrikanska befrielsekampen faller inom ramen för projektet vars syfte är att skapa dokumenturval för undervisningssyften. Minter presenterade produktionsprocessen, ända från den kommitté som väljer dokumenten till själva filen i HTML- eller textformat.

Per Sandén från SWAPO:s arkiv stod för den sista egentliga presentationen. De närvarande fick ta del av en berättelse om ett arkiv som i 16 år varit i containers i Angola, in-

nan det började åtgärdas. Bilderna av en öppnad container visade med önskvärd tydlighet att fukten och hettan gjort sitt i de understa lagren av det kaos som innehållet utgjorde. Principerna för digitaliseringen av SWAPO:s arkiv, ett politiskt sanktionerat projekt, presenterades: digitalisering först, historiskrivning sedan. Det rör sig om ca 2,5 miljoner dokument som kommer att vara inskannade inom 6–10 år beroende på formatet. Projektet inbegriper även film- och videomaterial, fotografier, diapositiv etc. Arbetet utförs i Namibias nationalarkiv med nyaste teknik: ca 250 dokument per dag. Sandén klagade inte på finansieringen.

Under diskussionen framgick det att SPARC-projektet inte ägnar sig åt ordnande av dokumenten, vilka i stället får ett nummer i samband med digitaliseringen. Sökningen bygger helt på metadata. Från finländsk sida framhölls att man här först ordnar och sedan digitaliserar. Alla inlägg var inte lika tekniska: Minton gav flera prov på realism (de afrikanska användar-

nas tekniska resurser?, de juridiska aspekterna?) och Hillebrecht tog upp frågan om förlorarnas (i fallet Namibia: SWANU) arkiv.

Den andra dagen ägnades case-studies. Hillebrecht gav en översikt av AACRLS-materialet i både Tyskland och Ryssland, *Bertil Högborg* med ett förflutet i de svenska Afrikagrupperna redogjorde för strävandena att samla material och intervjuer med företrädare för grupperna (ironiskt nog efter att man redan gett ut verk om solidaritetsarbetet) och överinspektör *Pekka Henttonen*, Riksarkivet, var i tillfälle att ge lugnande besked om standarder vid bevaring av digitalt material. Dessförinnan hade *Tommi Lehtonen* och *Marjatta Olli* belyst det finska AACRLS-digitaliseringsprojektet.

Flera deltagare konstaterade avslutningsvis att mötet varit konstruktivt. Behoven av koordinering och utbildning upprepades och en önskan om utsträckande av AACRLS-verksamheten till Norge och Danmark uttalades. Om så sker återstår att se. ◆

Er samarbeid på tvers av ABM og bruk av teknologi veien til kulturarven?

Gro-Anita Mortensen

30. til 31. mai arrangerte nasjonale organer for arkiv, bibliotek og museum i de nordiske landene konferansen „Veien til kulturarven. Abm-samarbeid og teknologi“ i København.

Som prosjektleder for samarbeidsprosjektet „Historisk kilde- og kunnskapsbase for Trøndelag – et digitalt læringsverktøy for grunnopplæringen“ er det viktig for meg at den teknologien vi tar i bruk for å formidle kulturarven bygger videre på eksisterende kunnskap og kompetanse, at den enkelt kan tas i bruk av eller deles med andre, samt at den bidrar til økt elektronisk og faglig samhandling på tvers av institusjoner, sektorer og fagmiljøer. Derfor hadde jeg et sterkt ønske om å delta på denne konferansen som tematiserte forholdet mellom arkiv, bibliotek og museum og bruk av teknologi.

Konferansens røde tråd var fra idé til virkelighet, og programmet tok sikte på å både belyse ulike samarbeidsmodeller og teknologiske løsninger. Deltakerne kom fra forskjellige land, institusjoner, fagmiljøer, prosjekter og virkeligheter, og det preget konferansen. Noen hadde kommet langt og hadde ferdige løsninger og produkter de

ønsket andre skulle ta del i. Andre igjen sto på startstreken, med en god idé. Felles var et sterkt ønske om nye formidlingsformer og en tro på at det i området mellom fagfelt, institusjoner og personer er mulig å spre kunnskap om kulturarven ved hjelp av teknologi.

En sterk teknologioptimisme preget forsamlingen, til tross for at all tidligere erfaring tilsier at teknologien ikke løser problemer. Det kom til uttrykk en sterk tro på at samhandlingsteknologi gir abmfeltet et nytt mulighetsrom. Spørsmålet var hvordan vi i fellesskap skal klare å åpne dette rommet, både for oss selv i vårt daglige arbeid og ikke minst for brukerne.

Det kom raskt opp tre områder som deltakerne mente at det er viktig å arbeide sammen om:

1. Felles standarder

Elektronisk samhandling forutsetter at institusjonene baserer sine tekniske løsninger på felles standarder for utveksling av data. Standardene bør defineres klarere og institusjonene må få bedre informasjon om disse. Felles standarder er en forutsetning for å kunne etablere fellesprosjekter på tvers av institusjoner knyttet til elektronisk

samhandling og informasjonsutveksling. Det ble anbefalt å nedsette en *arbeidsgruppe for abm-standarder*, som et kompetanseorgan på området. En slik satsing vil bidra til en god informasjonsutveksling mellom prosjekter og kan fungere som en retningsgiver for nye løsninger.

2. Samhandling om innhold

Omfanget av materialet som kan digitaliseres er enormt og en felles utfordring er å gjøre gode valg av materialet. I så måte kan et godt samarbeid på tvers av institusjoner bidra til at man raskt kan få opp et materiale som kan være av interesse for sluttbrukerne. Institusjoner kan samarbeide på flere måter om å få opp så mye innhold at det er nok til å presentere for brukerne. De kan samarbeide tematisk om et felles tema, de kan spesialisere sin digitalisering og dermed avgrense den eller bidra med materiale når andre har behov for det.

Enighet om en hensiktsmessig organisering og registrering av informasjon som ivaretar dimensjoner som tid, sted, tematikk osv., vil i tillegg til delte teknologiske løsninger og bruk av felles standarder, bidra til at man enkelt kan samar-

■ Fra konferansen „Veien til kulturarven. Abm-samarbeid og teknologi“ i København i maj 2006. Foto: Anne-Marie Schmidt.

beide også om faglig innhold og tjenester.

3. Henvisningsnettverk

Et innholdsmessig samarbeid forutsetter at institusjoner både nasjonalt og i Norden har god kjennskap til hverandres aktiviteter og fagområder. Derfor vil det være avgjørende at man raskt gjennomfører en kartlegging av de ulike miljøene, både knyttet til hvilke tema de arbeider med, hvilke søkbare samlinger de har og om de er interessert i samarbeidsprosjekter. For å koordinere og vedlikeholde informasjonen (dette kan gjøres digitalt, der hver enkelt har ansvar for egne opplysninger), bør det etableres et henvisningsnettverk for abm-institusjoner.

Et henvisningsnettverk kan bli et nyttig redskap i arbeidet med å få til nye nordiske prosjekter knyttet til forvaltning og formidling av kulturarven.

Oppsummering

Det er ikke bare på den tekniske siden det er behov for samordning, man kan også oppnå mye ved å endre arbeidsmåter. Det er mye som tyder på at arkiv, bibliotek og museum i større grad klarer å tenke på tvers av institusjonene og fagområdene, men det gjenstår mye for å få til funksjonelle arbeidsmåter når det kommer til konkret samhandling. Konferansen viste noen prosjekter som baserer seg på denne typen samarbeid, men den viste også utfordringene ved det. Et ek-

sempel på en utfordring er at institusjonene har sine fastlagte (og i noen tilfeller lovpålagte) oppgaver og at oppgavefordelingen ikke blir påvirket av nye arbeidsformer. I tillegg er det vanskelig å få midler til å drive samarbeidsprosjekter over tid.

Når grunnleggende utfordringer knyttet til felles standarder er løst, kan man raskt begynne å arbeide med rosinene i pølsa, de gode tjenestene og formidlingsprosjektene.

På den tekniske siden er en annen hovedutfordring gjenfinning og samsøk på tvers av ulike samlinger. Det er opplagt at det krever både faglig og teknisk samarbeid.

Konferansen hadde et spesielt fokus på nordiske og europeiske støtteordninger. Og vi må våge å tenke stort for å nå brukere som forventer å finne det materialet de leter etter ved hjelp av et enkelt søk. For å klare å leve opp til disse forventningene må ABM-institusjonene ta utfordringen med å etablere faglige nettverk og legge et godt grunnlag for elektronisk samhandling helt ned i den enkelte institusjon. I Norge har ABM-utvikling tatt initiativer knyttet til samsøk, men jeg tror at vi i tiden som kommer må tenke både nordisk og europeisk for å løse disse utfordringene. For skal vi klare å etablere kunnskap og institusjoner som kan bære store teknologibaserte tjenester, er vi avhengig av å tenke på tvers av institusjoner, sektorer og landegrenser. ♦

Skribenten er prosjektleder for Historisk kilde- og kunnskapsbase for Trøndelag

Nordiska Arkivdagar i Uppsala

Några inblick

Den 23–25 august var ca. 460 arkivarbeidere fra Norden samlet utenfor Uppsala for å delta i Nordiske arkivdager 2006. Konferansen fant sted i Ultuna landbruksuniversitets lokaler 8 km utenfor byen. De sosiale arrangementene fant dog sted inne i det vakre Uppsala. Det var på mange måter en storslått konferanse – deltakerantallet var imponerende, det var lagt opp til lange forelesninger i store saler, og det var flere svenske kjendiser på talerlisten. Det var også mye kulturelle og sosiale arrangementer å velge mellom, som kullminterte med en festmiddag på selve slottet.

Konferansen var denne gangen delt opp i to hovedblokker – to på torsdagen og to på fredagen. Det var altså ikke den mengde av småseminarer å velge mellom som for tre år siden på Island. Foredragene var lange, de varte gjerne i 45 minutter. Man inviterte til diskusjoner etterpå, i blant med paneldebatt, men det store formatet stimulerer jo ikke til aktivitet, så de riktig intense debattene uteble som regel.

Nordiske arkivdager 2006 avvek fra tidligere arkivdager, gjennom at man her anvende seg av et stort innslag av eksterne krefter. Her var foredragsholdere fra museumssektoren, politikk-, forsknings- og journalistsektoren, og en foredragsholder kom fra England. Det

var svært få talere fra de nordiske arkivverkene. Fra norsk hold ble det konstatert at det faktisk ikke var en eneste foredragsholder fra det norske Arkivverket (siden Arne Skivenes arbeider i Bergen byarkiv). Konferansen hadde derfor ikke det vanlige preget av „interne workshop“.

Kjendiser innledet

Konferansens åpningstale ble holdt av landshøvdingen og den tidligere forsvarsministeren Anders Bjørk, som faktisk leverte et av konferansens mest tankevekkende taler. Han var bekymret over de negative sideeffektene som offentlighetsprinsippet, kombinert med nye media, har ført med seg i form av mer inoffisielle samtaler og e-poster. Av redsel for å bli hengt ut i media lar mange være å skape skriftlig materiale som kan arkiveres. Forarbeidene til en beslutning eller et forslag blir derved ofte ikke bevart for ettertiden, fortalte han. En annen innledende taler – keynotespeaker på dag 2 – var kulturpersonligheten Ulrika Knutsson (kjent fra kulturTV). Hun ga et inspirerende foredrag om sin egen arkivforskning, og hun myntet det flotte begrepet „guldnerd“, som vi arkivarer nå kan smykke oss med. En hjulpsom arkivar ved universitetsbibliotekets håndskriftssamling i Gøteborg hadde fått epitetet tildelt av Knutsson.

Eiríkur G. Guðmundsson
Leon Jespersen
Maria Press
Pertti Hakala

Historiebrug

Torsdag den 24. august behandlede man temaet historiebrug. Fortiden omsættes ikke alene af arkiver, biblioteker og museer, men også i TV-serier, historielandskaber, i hver enkelts erindring osv. I takt med at der er vokset en bred forskning frem, har fokus flyttet sig fra karakteristikkene som misbrug af historien til en interesse for de nye tilgangsvinkler og deres konsekvenser. For arkivernes vedkommende, om nye tilgange gør andet kildemateriale interessant og relevant. Sådan indrammede ordstyrer Peter Arensson arkivdagens ene hovedtema: historiebrug: kilder og perspektiver.

Professor Torunn Selberg, Bergen og Erika Sandström, Visby, gav hver to eksempler på disse nye tilgange. Selberg viste ud fra to – geografisk og etnisk forskellige – områder, Selja-øen og Finnskogen, hvordan deres fortid ritualiseres i festivaler, men også de indbyrdes forskelle og formål med denne „festivalisering“. Erika Sandström præsenterede resultaterne af en undersøgelse af holdningerne hos

besøgende i Jamtli Historieland og i „medeltidsveckan“ i Visby. Herunder formålet med deres besøg, og hvilken rolle fortiden spillede. To gode og interessante foredrag, hvis tilgangsvinkel til fortiden måske kunne virke fjern for en arkivar, men som Peter Arensson i den efterfølgende debat fik gjort ganske nærværende, ved netop at fokusere på spørgsmålet om relevante kilder – og hvordan forskeren kunne fremfinde dem. Spørgsmål, der i diskussionen lige så meget berørte udnyttelse af bevarer, alternativt kildemateriale som bevarings- og kassationspraksis, mens forskerens problemer med fremfindning af materiale accentuerede behovet for brugervenlige søgefaciliteter.

Riskhantering och säkerhet

Riskhantering och säkerhet var det andat stora ämnet på torsdagen. För det första inlägget kring detta tema stod forskningsbibliotekarie och säkerhetschef Jesper Düring Jørgensen vid KB i Köpenhamn, vars rapport gällde de stölder och skador som kunder förorsakar material i biblioteket och utvecklingen av säkerhetsstrategier i nationalbiblioteken. Eftersom Jørgensen talade snabbt och synnerligen danskt kunde inte alla åhörare tillgodogöra sig hela hans budskap; han gav exempel på bok- och manuskriptstölder, vilka gjorts antingen av personal dvs. insiders eller av kunder. Ett exempel var engelsmannen

■ Tomas Lidman riksarkivarie i Sverige bjuder velkommen i den stora salen i Ultuna. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

Peter Bellwood, som skar ut kartor men åkte fast 2004, till följd av kameraövervakning. Jørgensen varnade särskilt för den artiga tjuven, som skickligt duperar personalen.

Är det riktigt säkert det här? Erfarenheter från säkerhetsarbete i svenska Riksarkivet de senaste åren var rubriken för säkerhetschefen vid RA i Stockholm Anna-Karin Hermodssons konkreta och jordnära inlägg. Hon påtalade hotbilderna mot arkiven i form av en alltmer aktiv marknad och insiderbrott i biblioteksvärlden (KB) som lett till ökat medvetande om stöldbenägenheten. Åtgärder har vidtagits i form av förbättrat skalskydd (galler, lås och larmsystem), samt skärpt kontroll av tillträde; ett fåtal arkiv i Sverige har fått tillstånd att installera videoövervakning.

Eftersom majoriteten av arkivstölderna uppdragas först efteråt är ökad kunskap om arkivtjuven samt var, hur och varför brotten äger rum nödvändig. Man borde känna till arkivtjuvens motiv (samlare, finansiella behov, statushöjning, po-

litiska orsaker etc.). Ifall materialet är ostämplat eller oinbundet kan det senare vara svårt att påvisa att det tillhör en viss institution. I syfte att utreda arkivstöldernas omfattning kommer EBNA (European Board of National Archives) att skicka en enkät till 25 arkiv i Europa.

Preventiva åtgärder (skanning/digitalisering) är ett sätt att tackla problemet sade Hermodsson, som också framhöll betydelsen av att personalen medverkar, att regelverken harmoniseras och att bättre rutiner införs. In- och utgångarna till forskarsalarna bör reduceras till en, hanteringen av in- och utlån skärpas och kunderna fås att registrera sig. Det är också viktigt att personalen blir tuffare och lär sig genomskåda tjuvar. För att undvika insiderstölder bör tillträdeskontroll, striktare regler gällande nycklar och koder samt arbete parvis införas, vid behov. Hermodsson medgav att balansgången i dessa frågor är svår. Tekniska hjälpmedel, skolning av persona-

len, bättre arbetsrutiner och en uppdaterad säkerhetsplan, lydde hennes slutkläm.

Efter lunch var det dags för professor Jonathan Ashley-Smiths (The Conservation Department at the Royal College of Art i London) roande och tankeväckande resonnement kring sannolika orsaker och sannolika följder: *the basics of risk assessment*. Utgångspunkten var Murphys lag (vad som kan gå på tok gör det), men också det faktum att om inget görs är även det ett beslut. Att återge Ashley-Smiths spirituella presentation är tyvärr ogörligt; själva innehållet handlade långt om riskfaktorer (personal, fysisk omgivning, system), minimeringen av risker (utvägar), sannolikheter och avvägning av konsekvenser (gott och ont) etc. Föreläsaren drog en lans för tidigare erfarenheter och olycksstatistik som en lämplig utgångspunkt för riskbedömning. Att det också i den bästa av världar kan gå snett visade ett exempel från Skansen i Stockholm där byggnadsskyddet i byggnadsförvaltningens regi varit helt omedvetet om den bensin i källare som trädgårdsförvaltningen lagrat. Integrerad ledning reducerar risker var lärdomen.

Doktor Indrek Jürjos (Rahvusarhiiv) föredrag om säkerhetsaspekterna i anslutning till KGB-materialet i Estland avvek från de tidigare och var närmast en presentation av hur det erhöles, vad det

■ Dammarks rigsarkivar Johan Peter Noack åbner en hjemmeside for Nordisk Arkivnyt, www.arkivnyt.nu.

Foto: Benedikt Jónsson.

består av samt hur man idag hantear det. Det framgick att bestånden bevarats bäst i Litauen (fr.o.m. 1919) och att det även har t.ex. svensk relevans: Jürjö beskrev hur Institutet för Baltiska studier i Sverige infiltrerades, och sedan gick in för en vetenskapligare linje där antisovjetismen tonades ner. Han beskrev även hur KGB-materialet (personakter, rapporter, specialdosier) i Estland gjorts tillgängligt för direkt berörda och deras släktingar samt för vetenskapliga ändamål enligt tyska förebilder (jfr Stasi). Lagstiftningen om integritetsskydd enligt europeiska principer (antagen 2003) utgör dock en komplicerande faktor. Estland har, till skillnad från Tyskland inte gått in för överstrykande av namnen på agenter eller angivare. Det är nyttjarens sak att hantera materialet på ett ansvarsfullt sätt.

Det stora åhörarantalet vittnade om att säkerhetsfrågorna ligger i tiden. Tyvärr.

Nordisk Arkivnyts 50 års jubilæum

Samme dag var der en lille session i anledning af Nordisk Arkivnyts 50 års jubilæum. Hovedformålet var at kigge tilbage og se lidt fremad i NA tilværelse. Leon Jespersen lokalredaktør i Danmark fortalte i korte træk bladets historie i 50 år. Eiríkur G. Guðmundsson hovedredaktør beskrev hvordan man havde organiseret arbejdet med bladet og hvordan it-teknikken bruges optimalt i arbejdet. Ólafur Ásgeirsson Islands nationalarkivar holdt en festtale og Dammarks rigsarkivar Johan Peter Noack åbnede en

■ Michelle Foggett, fra The National Archives of England and Wales, fortæller om projektet Moving Here. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

hjemmeside for bladet, www.arkivnyt.nu. Sessionen sluttede med gavnlige diskussion om bladet i nutid og fremtid.

Omvärldsrelationer

Omvärldsrelationer var et tema, der varede hele fredagen den 25. august. To større nordiske foredrag dannede tyngdepunkt i dette tema.

Udadvendt virksomhed – formidling
Arne Skivenes, byarkivar i Bergen i Norge, holdt foredrag over emnet *Arkiv og samfunn – det som har vært og det som kan bli*. Arnes oplæg var særdeles interessant og appetitvækkende. Han fremhævede, at arkivernes omverdensrelationer ikke kan defineres snævert til kun at være arkivinstitutionernes formidling. Han lagde stærk vægt på arkivernes samfundsmæssige ansvar for, at alle vigtige transaktioner i den offentlige og private sektor bliver dokumenteret og bevaret for ef-

tertiden. Omverdensrelationer drejer sig om arkivdannelse, bevaring og tilgængeliggørelse af dokumentation og dokumenter.

Arne gennemgik begrebet formidling grundigt. Han mener, at begrebet er ganske bredt og at det rummer de aktive mellemledsfunktioner en arkivinstitution udfører mellem arkivmaterialet og dets nuværende og potentielle brugere. Det vil sige, at hjælp ved læsning af gammel skrift er formidling, og de mange slags digital bearbejdelse af arkivalier og information om arkivalier også er det.

Bente Jensen, arkivar, Aalborg Stadsarkiv i Danmark og *Charlotte S. H. Jensen*, webredaktør på Nationalmuseet i Danmark havde det andet oplæg: *Arkivformidling, formål, begreber og metode*.

Bente og Charlotte diskuterede også formidlingsbegrebet. Hvad indebærer det egentlig, og hvordan skiller det sig ud fra fx tilgængelig-

gørelse og vejledning? Også i arkivernes udadvendte virksomhed er det nødvendigt at udvikle præcise definitioner og målsætninger, ikke mindst fordi begreberne dækker over meget forskellige former for virksomhed, der kan rettes mod vidt forskellige brugergrupper. Traditionelt har arkiverne defineret den udadvendte virksomhed, som omfattende alle former for aktivitet, der ikke er vendt mod afleverende myndigheder. Oplægsholderne vil forsøge at kvalificere diskussionen af mål, metoder og begreber.

Såvel Arne Skivenes' som Charlotte og Bente Jensens oplæg var meget indholdsmættede. Det er derfor glædeligt, at begge bliver udgivet i det svenske tidsskrift *Arkiv, samhälle och forskning*.

Moving Here Projektet

Michelle Foggett, fra *The National Archives of England and Wales*, fortalte om et projekt, hun havde ledet i England for en særbevilling på ca. 50 millioner SEK. *Moving Here projektet* gik ud på at lave en hjemmeside, som skulle forske i og fortælle om hvorfor folk flyttede til England i de sidste 200 år. I projektet deltog mange institutioner, f.eks. skoler og biblioteker. Noget af det mest interessante i projektet var involvering af immigranter, der skulle fortælle om og dokumentere deres erfaringer. Dette mangkulturelle projekt havde blandt andet det

formål at skabe nye arkivbrugere og arkivskabere. Og det lykkedes i høj grad, mente Michelle Foggett. Mange indvandrere lærte at komme på arkivet og se det som et sted, som også de kunne bruge. Hjemmesiden har haft 60 tusind hits pr. måned. Urlet er www.movinghere.org.uk.

Arkivernes Dag

Christer Bogefeldt, kultursekretæren på Riksarkivet, Sverige, fortalte kortfattet om det nordiske samarbejde om Arkivernes Dag. Den nordiske koordineringsgruppe for Arkivernes Dag har foreslået, at i stedet for et fælles tema hvert andet år skal det være hvert tredje år, dvs. året efter de Nordiske Arkivdage. På den måde kan man tage diskussionen op om Arkivernes Dag i forbindelse med de Nordiske Arkivdage og presentere tema for året efter, på Arkivdagene. Koordineringsgruppen presenterte temaet *mennesket i arkivet*, som tema for år 2007.

Riksarkivarene i paneldebatt

Et morsomt innslag i denne konferansen var en paneldebatt mellom de fem riksarkivarene. De ble intervjuet av en den svenske tv-journalisten John Chrispinsson. Han begynte med å spørre hvorfor det bare var „gubbar“ i panelet, og det var det naturligvis ingen som kunne gi et tilfredstillende svar på. Deretter ble riksarkivarene spurt om

hva de mente utgjør den største trusselen mot arkivene. Her havnet IT-utviklingen høyt på listen hos de fleste. Deretter ble spørsmålet stilt om riksarkivarene trodde at de, dersom de kunne se tilbake om 100 år, ville synes at de hadde bevart det det riktige arkivmaterialet? De fikk også spørsmålet om hva de ville ha gjort dersom de fikk være statsminister for en dag og fatte en eneste beslutning? Det kom ikke noen glassklare eller sjokkerende svar. De endte fleste opp med å ønske mer penger til arkivverket. Ivar Fønnes derimot mente at han ville arbeide for en holdingsendring ute i samfunnet – men visste ikke helt hvilken beslutning som skulle kunne få til en slik endring.

Arbeidet med digital langtidsbevaring i EU

Under sesjonene digital langtidsbevaring redegjorde arkivråd og avdelingssjef ved svenske Riksarkivet, Börje Justrell, om EUs arbeid for digital bevaring av kulturarvsområdet.

Mens svenskene hadde formannskapet i EU, ble grunndokumentet „The Lund Principles“ vedtatt i april 2001. Spesielt med dette dokumentet er at det nedsatte et ekspertforum, The National Representative Group, for å koordinere arbeidet med digital langtidsbevaring blant medlemslandene. Medlemslandene skal i følge grunndokumentet fra Lund, forplikte seg til

■ Börje Justrell, avdelingssjef ved svenske Riksarkivet, talar om EUs arbeid for digital bevaring av kulturarvsområdet. Foto: Benedikt Jónsson.

å samarbeide med henblikk på å synliggjøre og tilgjengeliggjøre den europeiske kulturarven.

Man har så langt identifisert en rekke tekniske forutsetninger som må oppfylles for at målene skal nås. I en rekke år allerede, har EU arbeidet med digitalisering. Nytt er fokus på langtidsbevaring og at arkivdanningen inkluderes. De ulike medlemslandene har ulike verktøy og ulike tekniske forutsetninger. Det burde heller ikke overraske at det hersker flere definisjoner på begrepet *kulturarvsområdet* blant medlemslandene i EU, og dermed flere syn på hva man skal bevare. Fra ekspertgruppen forventes forskning, rapporter, men også resultater som skal implementeres fra EUs hånd.

Moderator Börje Justrell basade för ett kompakt paket, inlett av moderatorns rappa presentation av nuläget på EU-nivå. Den strida strömmen av program, aktionsgrupper, rapporter, resolutioner m.m. vittnar om att det digitala kulturarvet och dess framtid är en viktig allmän europeisk fråga, med

■ En pause.

Foto: Benedikt Jónsson

The Lund Principles (samordning, gemensam webbplats, good practices) som utgångspunkt. Moderator noterade att verkställandet av dessa principer börjar nå det avgörande politiska planet och betonade att det nu faktiskt finns en hel del EU-medel att söka för relevanta projekt. Digitalt bevarande är ett EU-fokusområde idag och den politiska pressen på medlemsländerna att agera nationellt tilltar; *det är upp till arkiven att agera om man vill delta i samarbetet*, lydde Justrells slutkläm.

Seniorforsker Else Hansens exposé om införande av elektroniska register i dansk centralförvaltning återgav det centrala innehållet i hennes undersökning *Ny viden – gamle idéer*. Åhörarna fick en god inblick i hur trenderna inom förvaltningen avlöst varandra (1960-tal: centralisering, 1970-tal: planer och prognoser, 1980-tal: modernisering och resursstyrning, 1990-tal: nätverk, integrerad kunskap). Hansen noterade att adb länge förblev ett instrument för förverkligandet av äldre idéer; övergången till nätverk samt integreringen av sakbehandling och styrning har dock börjat leda till nytt vetande i form av prognoser och avancerad statistik. – Hur man i framtiden skall kunna skriva administrativ historia (var tillkom data?, vem har använt registren?) och dryfta proveniensfrågor är sedan en mer bekymmersam fråga.

Överinspektör Marko Natris komparativa presentation av de nordiska arkivdatabaserna byggde på ett pågående nordiskt benchmarking-projekt, tills vidare avgränsat till frågor om tillgänglighet och användbarhet samt innehåll. De kriterier för best practices som framfördes (gratis på lättillgängligt sätt, lättläst, snabba entydiga sökfunktioner etc.) torde ingen ha haft något att invända emot. Nästa inlägg av överinspektör Pekka Henttonen dryftade hur de nordiska länderna beskriver elektroniskt material. Utgångspunkten var ett konkret test: Hur skulle ett för ändamålet valt material i svenska Riksförsäkringsverket beskrivas i ASTA (no), ARKIS (s) och DAISY (dk)? Kriterierna visade sig vara rätt likartade. Övergången till dokumentation i elektronisk form har redan ägt rum i Danmark fr.o.m. 2000; Norge har kommit långt och även i Sverige har man redan mottagit dokumentation i elektronisk form. Finland saknar erfarenhet av sådant. Henttonen noterade att beskrivning på flera nivåer är praxis och att man i Danmark på ett elegant sätt minimerat antalet nivåer: materialet med all tillhörande dokumentation finner man i elektronisk form i en särskild "arkivversion".

För de avslutande presentationerna stod tre doktorander från det LDB-projekt (Långsiktigt Digitalt Bevarande) som verkar i anslut-

ning till Luleå Tekniska Universitet: Jörgen Nilsson (att möjliggöra bevarandet av digitala handlingars visuella egenskaper), Hugo Quisbert (arkivinformatiionssystem i ljuset av kontinuummodellen) och Maria Runardotter (arkivariens syn på processerna).

Neste nordiske arkivdager i Trondheim

Helt til slutt ønsket den norske riksarkivaren velkommen til de neste nordiske arkivdager i 2009, og han kunne avsløre at de skal avholdes i Trondheim. Ved dette tidspunktet var dog konferansesalen ikke mer enn halvfull. Mange hadde stukket av for å rekke orgelkonsernten som fant sted rett før festmiddagen. Ja, på denne konferansen var programmet kompakt – det var faktisk ikke mulig å få med seg hele det faglige innholdet og alt det sosiale. Da måtte man i tilfelle gjøre som en erfaren svensk kollega – bytte til festantrekk i et buskas bak slottet... ♦

Archivist

– profession of the future in Europe

Leif Gidlöf

Under den rubriken arrangerades 18–20 maj 2006 den sjunde i raden av europeiska arkivkonferenser – European Conferences on Archives. Polen tillhör de mer drivande arkivaktörerna bland de forna öststaterna, och platsen blev den här gången Warszawa. Deltog gjorde så många som ca 550, naturligtvis en stor andel från Polen men tyvärr bara ett drygt tiotal från de nordiska länderna tillsammans.

Över konferensen svävade den Report on archives in the enlarged European Union med dess handlingsförslag på olika områden som en expertgrupp överlämnat till ministerrådet under 2005. Huvudspåret i Warszawa var emellertid yrkesfrågorna i dess olika dimensioner från utbildningsformer och kompetensutveckling till förutsättningarna för ökat utbyte mellan olika europeiska arkivtraditioner och språkområden. Dagarna innan hade också ICA:s Section of records management and archival professional associations (SPA) mötts för interna diskussioner.

Många av de programlagda inledarna och föredragshållarna var helt naturligt verksamma inom olika nationella arkivutbildningar och/eller yrkesorganisationer. Men där fanns även andra, inte minst Frank Brady (ansvarig direkt under EU-kommissionen för den elektroniska dokumenthanteringen), som elegant ledde paneldiskussionen om mobilitet på arkivområdet. Na-

turligtvis bör då detta begrepp uppfattas som både fysiskt, d.v.s. personrörlighet inom EU, och intellektuellt. Dessutom måste individens vilja till mobilitet mötas av motsvarande inriktning hos arbetsgivare och utbildningsanordnare. Men än så länge är det faktiska resultatet rätt begränsat.

Är arkivistik en vetenskap eller inte?

De olika parallella sessionerna inriktades mot en rad centrala teman som vägen mot en europeisk utbildnings- och kompetensprofil i Bologna-processens anda, arkivarierna i relation till sin omvärld och behovet att komplettera med nya och mer teknikorienterade kompetenser. Flera konkreta frågor ställdes på sin spets men besvarades som vanligt mindre entydigt, eftersom uppfattningarna skiftar en hel del. Är arkivistik en vetenskap eller inte? Vilken utveckling bör främjas – generalisering eller specialisering? Och behövs certifiering (av viss utbildning) eller ackreditering (för viss verksamhet)?

Den grundläggande spänningen mellan vetenskap och praktik finns på många akademiskt dominerade yrkesområden. Därmed även mellan formell och faktisk kompetens, mellan potential och effekt. Naturligtvis avspeglades detta även i Warszawa. Samtidigt hålls arkivvetenskap respektive traditionell historisk forskningserfarenhet inte alltid tillräckligt isär i diskus-

sionerna. Båda behoven måste rimligen värderas var för sig och på egna meriter.

Risk- och katastrofhantering

Konferensen innehöll också ett antal workshops inom ramen "Creating European Professional Tools", bl.a. om e-learning, standarder och deras användning i praktiken samt risk- och katastrofhantering. Likaså diskuterades den databas över arkivförfattningar som planeras inom ICA:s europeiska organ EURBICA (European Regional Branch), som passade på att hålla sin generalförsamling under konferensen. I frågan om hur långt man kan och bör gå för att skapa en gemensam europeisk arkivportal var flertalet inlägg rätt tveksamma och trevande. Även här varierar uppfattningarna om både motiv och faktiska möjligheter.

Som brukligt är avslutades det hela med en denna gång ovanligt kort och välformulerad resolution om betydelsen av professionsutveckling inom ramen för den fortgående integrationsprocessen i Europa. EURBICA och SPA uppmanas att närmare studera förutsättningarna för ett europeiskt kompetensramverk på arkivområdet. Resolutionen finns att läsa i sin helhet på www.archiwa.gov.pl. ♦

Skribenten är arkivråd

Porträtt av Sven Torsten Husén

Maria Nordström Jarnryd

Det är nästan omöjligt att tänka sig svenska Riksarkivets forskarexpedition i Marieberg utan Sven Torsten Husén. Men nu har det hänt – Sven Torsten har gått i pension lagom till sommaren. Han har avtackats både traditionellt med en mottagning med snittar, skumpa och tal samt med en fest i Riksarkivet. Jag frågar honom om han inte funderade på att stanna några månader till så att det blev 40 år i Riksarkivet. "Det fick räcka med 39 år och åtta månader" svarar han. Sven Torsten påbörjade sin arkivbana redan 1961. Av sin tio månader långa militärtjänst gjorde han sju och en halv månad i Krigsarkivet (KrA) och 1963 gjorde han en repmånad där. Han arbetade redan då med det som skulle bli hans bana, nämligen forskarservice. På KrA var han bl.a. framtagare av arkivhandlingar. Sven Torsten studerade historia, statskunskap, nationalekonomi och pedagogik vid universitetet till en fil.mag. Han kunde ha valt att arbeta som lärare men så blev det inte. Läsåret 1965/66 kom han att tillbringa i Kalifornien med sina föräldrar och sina två yngre syskon. När han kom åter till Sverige blev han erbjuden en lärartjänst på Östra Real. Samtidigt sökte Riksarkivet amanuensaspiranter. Det nappade Sven Torsten på. Den 3 oktober 1966 gjorde Sven Torsten sin första dag på Riksarkivet tillsammans med bl.a. Agneta Claesson (som också gått i pension

■ Efter 39 år och 8 månader har Sven Torsten Husén gått i pension.

Foto: Cecilia Nilsson

sommaren 2006). Detta var hans första riktiga arbete. Aspiranterna som var fyra till antalet placerades på varsin sektion. Riksarkivet hade två byråer under denna period. En omorganisation ägde rum 1966 och det var därför som aspiranterna togs in. Sven Torsten placerades på sektion 8.

Sven Torsten i kvinnofängelset

Hans arbetsplats blev på Östermalmsavdelningen i det gamla kvinnofängelset. De nyanställda amanuensaspiranterna fick gå på en fem veckor lång arkivkurs. De var 20 elever och flera av dem var helt gröna och flera av dem hade arbetat ett antal år med arkivverksamhet. År 1968 skulle Riksarkivet

flytta in i de nya lokalerna i Marieberg. Tidigt 1967 började man förbereda denna flytt. 1968 skulle det gamla kvinnofängelset rivas. Tillsammans med bl.a. Agneta Claesson fick Sven Torsten flytta in i Marieberg. Berget, dvs. själva arkivlokalerna, var färdigställda sedan länge. Värre var det med inredningen i administrationsbyggnaden som ännu inte var klar. Det var flera regniga somrar på 1960-talet och det var problem med fukt i bergsmagasinen. Sven Torsten hann med att praktisera i gamla Riksarkivet på Arkivgatan på Riddarholmen också under sommaren 1968. Efter att kvinnofängelset utrymtes för att rivas fick handlingarna förvaras tillfälligt i Frihamnen, i en källare hos Stockholms stadsarkiv och i Skansenberget medan de väntade på flytten till det nybyggda Riksarkivet. Kristidskommissionerna från 2:a världskriget förvarades i Frihamnen och Kommerskollegium fanns i källaren hos Stadsarkivet. I Uppsala pågick ett projekt där man forskade om äldre industriverksamhet. De behövde handlingar i Kommerskollegiums arkiv. Handlingarna fick transporteras till Marieberg i flyttkartonger. Arkivhandlingarna började flyttas in i Marieberg under hösten 1968 och i november 1968 firades Riksarkivets 350-årsjubileum och inflyttningen i Marieberg. Det var provisoriskt för forskarna fr.o.m. sommaren det året och i fem-sex må-

nader. Forskarna var inte så glada. Under en period hölls både gamla Riksarkivet på Arkivgatan och det nya Riksarkivet i Marieberg öppet för forskning.

Turbulent tid

Detta var en turbulent tid. Flyttningarna satte sin prägel på det hela under ett par års tid fram till sommaren 1969 berättar Sven Torsten. Det var en väldig kontrast till Kvinnofängelset och till Arkivgatan att flytta till nya lokaler. Sven Torsten tyckte bäst om att arbeta med forskarservice i expeditionen och att svara på skriftliga forskarfrågningar. Under 1970-talets mitt flyttades svenska myndigheter ut från Stockholm till andra delar av landet, vilket ju sker i Sverige just nu igen. Invandrarverket flyttade till Norrköping och Lantmäteriverket till Gävle. Statsmakterna ville att man inom arkivverksamheten skulle satsa på fältarbetet, vilket behövdes bl.a. i samband med dessa flyttar. Utlokaliseringen ledde också till att stora mängder arkiv levererades till Riksarkivet, vilket man inte räknat med under planerandet av det nya Riksarkivet. Redan på 1970-talet var Riksarkivet så gott som fullt.

1976 började Sven Torsten arbeta i Expeditionen. Expeditionsföreståndare var Nils Roskvist. Denna verksamhet låg inom administrationen och hade ingen hög status. Även postöppningen skedde där. 1981 avgick Roskvist med bulle och bång och 1983 kom Sven Torsten att göra detsamma.

Sektion 3

Han började nu på 3:e sektionen som hade hand om de enskilda arkiven. Hans chef blev nu gamla aspirantkollegan Ingemar Carlsson. Där kom Sven Torsten att stanna kvar till 1988, vilket passade bra eftersom han är personhistoriskt in-

tresserad. Kari Tarkiainen (senare riksarkivarie i Finland) frågade Sven Torsten om han inte ville komma över till forskarexpeditionen och arbeta där i och med omorganisationen som skedde året därpå dvs. 1989. Det ville han gärna. Nu blev Britt Hedberg hans chef. Här får Sven Torsten en viktig uppgift. I forskarexpeditionen tjänstgör två arkivarier samtidigt. En lista där man kan se vilka som tjänstgör upprättas för två månader i taget. Sedan 1989 och i 15 år framåt har Sven Torsten gått runt på Riksarkivet och fått sina kollegor att skriva upp sig på den dag de vill tjänstgöra i expeditionen. 2004 gick Sven Torsten i delpension, vilket innebar att han var ledig en dag i veckan, och då lämnade han över denna viktiga syssla till kollegan Karin Borgkvist Ljung. Sven Torsten hade också hand om bemanningen i Arninge. Han har själv tjänstgjort i expeditionen där. "Det är trevligt när man väl är där" säger Sven Torsten, vilket är en ganska vanlig uppfattning om filialen i Arninge.

Goda samarbetet med kollegerna

Jag frågar Sven Torsten om vad han ansett varit bäst med att tjänstgöra i forskarexpeditionen. "Det goda samarbetet med alla kollegorna" svarar han direkt. "Den löpande kontakten med forskarna, att ha suttit i smeten" fortsätter han. Vad har varit mindre bra då? "Att man är väldigt påpassad och bunden." säger han. Hur tycker du att forskarna är frågar jag vidare. "I allmänhet mycket bra att ha att göra med" säger han. Jag undrar också om forskarnas attityd har förändrats under dessa 40 år. Då berättar han att på 1960-talet fanns det forskare som var födda på 1890-talet. Vissa hade väldigt stora krav på service och på personalens kunskaper. Innan flytten till Marieberg hade forskarna haft möjlighet att

själva botanisera i arkiven. Detta ändrades i och med flytten, vilket naturligtvis inte var så populärt bland forskarna.

Bra samarbete med kvinnor

I en annan artikel om Sven Torsten (ligger på Riksarkivet och landsarkivens intranät och är skriven av Cecilia Nilsson) berättar han om sin chef Kajsa Hermodsson och om sin före detta chef Ingrid "Inka" Eriksson Karth att deras anställningar var "lyckokast". Detta gör att jag undrar om han arbetar särskilt bra tillsammans med kvinnor. "Ha, ha, ha, det har slumpat sig så att jag har haft bra samarbete med de kvinnor jag arbetat med", skrattar han. Undertecknad kan intyga att det är väldigt trevligt att arbeta tillsammans med Sven Torsten i forskarexpeditionen. Vi pratar om äldre kollegor och Sven Torsten berättar att han bl.a. hade en arbetskamrat som var född år 1902 och att många kollegor var äldre än hans egna föräldrar. Sven Torsten tycker inte att Riksarkivet var särskilt hierarkiskt på 1960-talet. Han berättar att riksarkivarie Kromnow lade bort titlarna med Sven Torsten redan 1967.

Byta arbetsplats? Nej.

Jag frågar Sven Torsten om han aldrig har haft lust att byta arbetsplats eller till och med yrke. "Nej", blir svaret.

Han har inga egna barn men fyra syskonbarn som han har engagerat sig i. Alla fyra har praktiserat på Riksarkivet och en av dem, Olof, har arbetat som framtagare i forskarexpeditionen. Jag undrar om Sven Torsten skulle kunna rekommendera en ung person, t.ex. ett av syskonbarnen, att bli arkivarie. Svaret är ja. Jag undrar också om arkivarieyrket har förändrats under dessa 40 år. "Bra fråga, ha ha ha. Fältverksamheten har blivit viktigare", säger han.

Sven Torsten har avverkat fyra riksarkivarier och när det gäller närmaste chefer åtminstone dussinet fullt. Nuvarande chefen Kajsa har han haft i nästan sju år, så hon innehar rekordet. Sven Torsten går ofta på de sociala aktiviteter som ordnas på Riksarkivet såsom kräftskivor, konstklubbens arrangemang och pubar och vi pratar om att det är ett bevis på att han har trivts bra. Men någon forskarcell vill han inte ha "om han kan undvika det", skrattar han.

Bor nära Riksarkivet

Sven Torsten är intresserad av personhistorisk forskning och så är han passiv medlem i diverse släktforskarföreningar. Han har också lovat att han skall färdigställa arkivförteckningen till professor emer. i pedagogik Torsten Huséns personarkiv som förvaras i Riksarkivet. Professor Husén är Sven Torstens pappa. Då och då syns Sven Torsten ta en lunch med någon gammal kollega. Riksarkivet ligger inte långt från hans bostad på söder. Det är Västerbron som binder samman söder med Marieberg (Kungsholmen), men som tur är ser han inte RA från fönstret därhemma. Långholmen ligger nämligen i vägen. Han är känd som en stor kalenderbitare och vi enas om att det är medfött. Han har koll på hur många dagar semester man måste spara för att få långledigt över jul och han vet vilket år "alla" är födda och om ett visst datum infaller på samma veckodag i år som ett annat år. Vi är många som kommer att sakna Sven Torsten.

Njut av pensionen men kom och hälsa på oss ibland! ♦

Skribenten är född samma år som Sven Torsten började på RA

Aslak Outakoski in memoriam

Vuokko Joki

Långvarige landsarkivarien Aslak Outakoski avled 29.6.2006 i Uleåborg i en ålder av 97 år. Han var född i Pudasjärvi 21.4.1909.

Aslak Outakoski avlade studentexamen vid Oulun lyseo och filosofie kandidatexamen 1932. Han aukulerade därefter med tanke på läraryrket, men kom att utföra sitt livsverk som landsarkivarie vid Uleåborgs landsarkiv, en tjänst som Outakoski innehade från 1937 till pensioneringen 1972.

Tjänsteutövningen inom det omfattande distriktet handlade till en början mest om mottagande av myndighetsarkiv och informations-tjänst samt under krigsåren även om räddande av arkivmaterial. Arkivinspektionerna fr.o.m. 1940-talet ledde till en fokusering på myndigheternas arkivvård och -utrymmen. Mot slutet av sin karriär fick Outakoski en föraning om följande utmaning: det växande flödet av handlingar. I och med expansionen inom förvaltningen, kopieringsapparaterna etc. måste arkiven målmedvetet börja överväga vad som skulle sparas.

Aslak Outakoski glömde inte bort landsarkivet efter sin pensionering. Han deltog i öppnandet av utställningar och gav humoristiska interiörer från sin karriär. De le-

vande skildringarna av hur det t.ex. gick till då kyrkböcker skulle hämtas för mikrofilmning och kyrkoherden åtrade sig när allt redan var lastat i båten, då en arkivinspektör fick vänta i timmar i Östra Lappland på att länsman skulle gå med på inspektion av sitt arkiv etc. har stannat i minnet. Också dessa tjänsteåligganden blev skötta, efter visad seghet.

Denna seghet var utmärkande för Outakoski. Det som måste göras blev gjort, utan åthävor.

Aslak Outakoski anlätades som sakkunnig på olika områden: han var ordförande för sin hemstads historieförening och Nordösterbotens museiförening samt medlem i lokalhistoriekommittéer och den kommitté som domkapitlet tillsatt för utarbetande av ett arkivschema. Outakoskis sakkunskap anlätades även i samefrågor, och han deltog i den expedition som besökte skolt-samerna i Suenjöl 1934. Intresset för Norra Finland avspeglades i hans skriftliga produktion.

Sina somrar tillbringade Aslak Outakoski med hustrun Eeva och sex barn i Utsjoki, där han hade sina rötter. ♦

Skribenten är direktör för Uleåborgs landsarkiv

Ellinor Melander

Seriearkiv och seriehistoria

Thomas Storn, red.:
Svensk seriehistoria:
 Första boken från Svenskt seriearkiv
 Åkarp 2005, 208 sidor
 ISBN 91-85161-06-3

Seriefrämjandets projekt "Svenskt seriearkiv – Svensk seriehistoria" startade helt blygsamt på sommaren 2001. Senare möjliggjorde ett större bidrag från Stiftelsen Framtidens kultur att projektet under 2003 kunde drivas i full skala. Syftet var tredubbelt: att dokumentera hågkomster, skriva seriehistoria och samla in tryckt och otryckt arkivmaterial.

År 2005 utkom *Svensk seriehistoria: Första boken från Svenskt seriearkiv*. I den rikligt illustrerade boken redovisas några resultat av de första årens intervjusatsningar och seriehistoriska forskning. Tanken är att boken skall följas av flera inom samma område. Huvudtema för den första boken är serietidningarnas framväxt under 1950-talet.

Intervjuer

Intervjuarbetet är en viktig del av verksamheten och handlar om att samla in information som inte tidigare blivit nedtecknad. Det är dessutom brådskande eftersom många seriemedarbetare börjar bli till åren. En stor del av projektarbetet har således koncentrerats till att spåra upp och intervjua personer innan det blir för sent. Intervjuerna har bandats för framtida bruk och ett femtiotal personer har varit engagerade i transkriberingen av banden. Under perioden 2002–2004 har ett 40-tal personer inter-

vjuats. Tre av dem presenteras i boken: Rolf Janson, mannen bakom Bokförlaget Bra Böcker, konstnären och illustratören Göte Göransson samt Jan-E. Israelsson, verksam på Åhlén & Åkerlunds förlag.

Intervjuerna med Rolf Janson och Jan-E. Israelsson är tämligen obearbetade utskrifter av de inspelade samtalen, vilket ibland ger ett något rörigt intryck. Intervjuerna med Göte Göransson har däremot fått bilda underlag för en artikel om Göransson liv och verksamhet, som Claes Reimerthi författat och försett med en upplysande notapparat. Läsvärdet ökar betydligt genom denna bearbetning, som dock av förklarliga skäl kräver sin tid. Samtidigt visar dessa exempel på två led i intervjuarbetet. Det första, som är mest brådskande, är helt enkelt att samla in intervjumaterial från de aktuella personerna. Det andra är att med intervjumaterialet som grund kunna gå vidare och skriva seriehistoria.

Forskning

Förutom intervjumaterialet, som upptar två tredjedelar av boken, ges några exempel på aktuell seriehistorisk forskning.

Den miljö som skildras under serietidningarnas framväxt på 1950- och 1960-talen var mycket mansdominerad, men när man tar del av Helena Magnussons studie av *Folkskolans Barntidning* (FB), som handlar om decennierna dessförinnan, blir bilden däremot en annan. Av de uppgifter som presenteras i studien framgår att ca 70% av FB:s namngivna serieskapare var kvinnor. Hur kom det sig?

Den frågan berörs inte i boken, men en gissning är att kvinnor ansågs lämpliga att skapa serier för yngre barn, medan män stod för de äventyrs- och actionserier som vände sig till en något äldre läsekrets.

Helena Magnusson skrev för övrigt seriehistoria när hon 2005 disputerade i litteraturvetenskap på avhandlingen *Berättande bilder: Svenska tecknade serier för barn* – den första svenska avhandlingen om serier. Men här koncentrerar hon sig alltså på de tecknade serierna i *Folkskolans Barntidning*, som grundades 1892 av Stina Quint. 1950 ändrade tidningen namn till våra dagars *Kamratposten*. Tecknade serier ingick i FB redan från början, men det var först under den "seriemässigt spännande mellankrigsperioden" som serieinslagen började kallas för 'serier'. FB:s kvalitativt bästa serier publicerades under 1940-talet, enligt Helena Magnusson.

Den svenska handelns historia

Artikeln avslutas med ett index över samtliga serier i *Folkskolans Barntidning* (1893–1949), i vilket följande uppgifter redovisas: år, tidningsnummer, serieskaparens namn, serietitel samt en kommentar om form, text, etc. Under perioden publicerades totalt ca 240 serier.

Materialinsamling

På arkivfronten råder ungefär samma situation för serietidningar som för dagspress: Ingenting sparas som inte är absolut nödvändigt. Man blickar hela tiden framåt, mot nästa tidningsnummer, och glömmer lätt värdet av att bevara sin historia. När det gäller serier kan det dessutom vara så, att seriemediets låga status bidrar till att man inte arkiverat särskilt mycket. Som pressarkivarie kan man inte låta bli att förvånas över det ointresse som tidningsföretagen ofta visar inför den egna historien. Men det är inte bara företagen som kan kritiseras. Folkbiblioteken sparar sällan de serietidningar som de prenumererar på. Denna brist på bevarat seriematerial påverkar naturligtvis i sin tur forskningen. Genom projektet "Svenskt seriearkiv – Svensk seriehistoria" finns det dock gott hopp om att situationen på sikt kommer att förändras i positiv riktning. ♦

Skribenten är pressarkivarie

Centrum för näringslivshistoria (tidigare Stockholms Företagsminnen) har givit ut en CD-skiva *Den svenska handelns historia*. Projektledare och redaktör för skivan är Edward Blom. Skivans tillkomst är en del av projektet Mercurius som är ett handelshistoriskt projekt som drivs av Centrum för näringslivshistoria. Lanseringen av skivan ägde rum i maj 2006 på Svensk Handels årsstämma i Stockholm. CD:n innehåller 235 artiklar, 700 bilder och två timmars film- och ljudinspelningar. Den illustrerar handelns historia från medeltiden till idag med tonvikt på de sista 150 åren. Jag klickar mig fram och läser artiklar, tittar på bilder och

ljud- och filmklipp. Det finns både översiktsartiklar och djupare sådana. Bland skribenterna märks "kändisar" som Alice Bah Kunhke (Rättvisemärkt, tidigare på TV), Göran Willis (K-spanare) och Mats Svegfors. Även arkivarier deltar som artikelförfattare som t.ex. Edward Blom själv.

Det här är roligt

Det här är roligt. Jag besöker varuhuset Tempo i Helsingborg, EPA i Göteborg där jag "dricker kaffe" med ett par damer, ett snabbköp (ICA) tar jag en rundtur i någon gång på 1950-talet. Därefter besöker jag 1800-talets lanthandel (som dock är ett filmklipp från 1942). Invigningen av NK på Hamngatan i Stockholm ägde rum år 1915 och den får jag också uppleva. Skivan är uppdelad i *Översiktsartiklar*, *Fördjupningsartiklar*, *Handels företag*, *Visste du att...? Film- och ljudarkiv* samt *Historisk tidslinje*.

En favorit

Visste du att-mannen är en favorit. När man klickar på honom dyker det upp information av typen onödigt vetande. T.ex. "Vet du att fiskpinnarna kom till Sverige på 1960-talet?", "Visste du att den första ICA-almanackan utkom till år 1939?", "Visste du att 25 ton kaffe såldes illegalt på svarta börsen bara under första ransoneringstiden 1940–1941?"

Maria Nordström Jarnryd

Uppfostrande husmodersfilmer

Bland filmklippen finns husmodersfilmer från ICA. *Fru Plotter och Fru Planér* från år 1951 är uppfostrande och vänder sig till hemmafruar. Fru Plotter skall baka, mjölet är slut så hon måste gå till affären. Det framgår av filmen hur irriterande det är för handlaren att expediera en så liten order och Fru Plotter velar också en stund om hon skall köpa majonnäs eller inte. Samtidigt får de skötsamma fruarna vänta medan Fru Plotter köper sitt mjöl. De skötsamma fruarna himlar med ögonen och lämnar affären. Innan hon går till affären borstar hon sitt långa hår i köket! Fru Planér däremot gör inventering i skafferiet regelbundet, fyller i beställningsblock, storhandlar redan i början av veckan och köper allt i storpack. Filmen är inte reklam för att man skall handla på ICA utan syftet är rent uppfostrande. År 1968 gjordes filmen *Jubileumskalaset*. Isa Quensel spelar journalist och före detta hemkonsulent i 60-årsåldern. Hon har fått i uppdrag att skriva en artikel om ICA. Till sin hjälp tar hon sin familj. Lena Söderblom spelar dottern, hemmafrun Emmy, som får testa varorna, Lars Lind spelar svärsonen som får smygfilma kunder i en ICA-butik. Denna film är lätt-sam och humoristisk. De fem barnen är vilda. Hemmafrun Emmy sägs vara "intensiv, nyckfull och

livsbejakande". Hon är dålig på ekonomi och gillar realisationer. Hennes klädstil är elegant och påminner lite om Jackie Kennedys. Trots detta fixar hon middag i ett nafs och är bra på dukning och dekorationer. Detta tack vare halvfabrikat och recept från ICA. Vad mer finns att uppleva på CD:n? Jo, artiklar om *Handelns reklam i historisk belysning* och *Finns det svenskt kaffe på grisfesten*. En intervju med IKEA:s grundare Ingvar Kamprad. Du kan läsa om NK, Martin Ohlsson, KF och ICA och deras grundares historia. Om ICA:s populära figur ICAnders och hans fru MonICA och deras historia. Titta i skyltfönster, besöka små och stora affärer, se hur logotyper förändrats genom åren och mycket mer. Det finns också artiklar om nutiden såsom *E-handel – ett nytt sätt att bedriva handel*.

För dem som arbetar inom handeln

Skivan är gjord för dem som arbetar inom handeln säger Edward Blom enligt pressmeddelandet. Men den passar även bra för studenter och elever, forskare och som ren underhållning. Vi har ju alla en relation till handeln. CD:n väcker barndomen till liv (rena rama Madeleine-kakan). Jag letar förgäves efter varuhuset EPA i Stockholm som jag besökte som barn med min mormor, men jag får hålla tillgodo med EPA i Göteborg.

Detta behöver inte betyda att EPA-varuhuset i Stockholm inte finns med på skivan utan bara att jag inte hittade det. NK-varuhuset i Farsta (söderförort till Stockholm) som jag besökte med mina föräldrar i slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet finns däremot med samt alla dessa små butiker jag besökte med min mormor när jag var liten (innan skolan). Mjöl-kaffären, köttaffären, fiskaffären (som jag inte ville gå in i för att det luktade illa), bageriet och bäst av allt fruktaffären där det såldes frukt och godis. Doften i fruktaffären var helt underbar. När du längtar efter mjölkaffären från en svunnen tid så kan du besöka den på skivan. Barndomens långa tråkiga storinköp på OBS kan också återupplevas. Dessa inköp återupplever jag numera varje lördag på ICA Maxi och Coop Forum med en trilskande son, så det räcker nog så. Jag äldre man är och ju bättre minne man har desto roligare tror jag man får med denna CD-rom. Vill du veta mer ta en titt på Centrum för näringslivshistorias hemsida www.naringslivshistoria.se ♦

Skribenten har ett förflutet som snabbköpskassör

Maria Nordström Jarnryd

Presshistorisk årsbok 2006

Utgiven av Svensk Presshistorisk
Förening
Stockholm 2006, 263 sidor
ISSN 0282-020X

Jag har erhållit ett exemplar av Presshistorisk årsbok 2006 som är utgiven av Svensk Presshistorisk Förening. Redaktör är pressarkivarien Ellinor Melander. Det är den 23:e årsboken i ordningen. Hälften av textförfattarna i årets bok är stipendiater. Alla stipendiattexter är läsvärda och intressanta.

Marie Wallin skriver om Text-TV under rubriken "Folkets nyhetsbyrå rakt in i vardagsrummet." Wallin arbetade med Text-TV i ett decennium. Texten är illustrerad med hennes egna bilder på kollegorna. När man läser en tidning eller en bok eller när man ser ett TV-program är det ju självklart att någon skrivit detta eller att några gjort programmet, men när man läser nyheter på Text-TV så tänker man ju sällan på att någons arbete ligger bakom att nyheterna finns där att läsa i TV-apparaten. Nu råder Wallin brist på detta genom att berätta om arbetet.

Carl Marklunds bidrag "Revolution via ombud?", handlar om "Synen på Ryssland i fyra stockholms-tidningar under revolutionsvåren 1917". Marklunds text är illustrerad med "Söndags-Nisse".

Torbjörn von Krogh skriver om kritiken mot Expressen under åren 1944-1954 under rubriken "Värst i världen?" Onekligen ett ämne som känns aktuellt.

Den fjärde stipendiaten är Cecilia Grönberg. Tillsammans med Jonas (J) Magnusson skriver hon "Aron Jonason – vitsare, fotograf, reporter". Aron Jonason finns också på årsbokens omslag. Omslaget är gjort av Maria Balke.

Boken innehåller också två biografistipendiater. Dessa är Kristina Lundgren och Thelma Kimsjö. Deras texter är smakprov ur deras blivande böcker. Lundgrens text "Else Kleen – Rösträttsrörelsens pressdrabant" handlar om pennskaftet Kleen som var journalist och rösträttskämpe samt god vän med den mer kända Elin Wägner. Kleen började med att skriva om mode med egna illustrationer under signaturen "Gwen", vilket inte ansågs passa ihop med hennes texter med socialt patos. Utan problem kan

hon under denna tid vara aktiv i kampen för kvinnlig rösträtt och samtidigt rapportera om en kongress i ämnet som hon själv deltar aktivt i, något som knappast vore accepterat idag. Detta är bokens bästa text tycker jag.

Kimsjö skriver om en annan kvinnlig journalist "Gunny Widell – lösnummerdrottningen". Widell har arbetat med dam- och familjetidningar i hela sitt liv såsom "Husmodern", "Året runt" och "Viva". Ofta som chefredaktör. Flera gånger har hon ryckt in för att få tidningar på fötter. Något som stör mig i denna text är att den till stor del handlar om Widells "älskare". Men hans roll kanske blir mindre när boken kommer i tryck. Av texten framgår att Widell själv har haft synpunkter på detta. Hon säger själv att det var många fler som hjälpte henne, såsom hennes mamma, make, söner, vänner, okända människor m.fl.

Boken innehåller ytterligare ett antal artiklar. Lars Furhoff har varit omskriven förr i årsboken. Denna gång är det Elin Gardeström som håller i pennan. Sigurd Rothstein skriver om reaktionerna i Sverige på bokbålen i Tyskland i maj 1933. Pressarkivarien själv anmäler "Svensk seriehistoria" vilket hon också gör i detta nummer av Nordisk arkivnyt. Presshistorisk årsbok är mycket läsvärd som vanligt. Det är bara att vänta på den 24:e i ordningen. ♦

Karl Peder Pedersen

Der Archivar 2006, nr. 2

Krige trækker altid lange spor, og først nu har et par lukket sig efter 2. Verdenskrig i Tyskland. Det er Værnemagtens omfattende personalearkiver, der til dato har udgjort en særlig institution i Bundesarchiv, men som netop har fået status som helt almindeligt arkiv. Disse arkivalier forvaltedes tidligere som et såkaldt Zentralnachweissstelle, idet der jo i mange år efter krigen var brug for at kunne dokumentere tidligere militære ansættelsesforhold; et behov, der nu, hvor alle, der gjorde tjeneste under Hitler, for længst er rykket højt op i pensionisternes rækker. Samlingen består af 7 km stambøger for menige og underofficerer, 1 1/2 km officerspersonalesager, 1 km krigsretsdokumenter og 130 m sager vedr. militære dekorationer. Den dækker udover Værnemagten, også ansatte i Waffen-SS, Rigsarbejdstjenesten og Organisation Todt, men naturligvis ikke fuldt dækkende, da en hel del er gået tabt under og umiddelbart efter krigsafslutningen.

I majnummeret af *Der Archivar* kan man også læse om et andet specielt arkiv med tilknytning til Hitlertidens Tyskland, nemlig den særlige landsdækkende justitsforvaltning, der i 1958 blev oprettet i Ludvigsborg med henblik på at skaffe dokumentation til krigsforbryderprocesser. Institutionen skulle ikke selv føre sager, men alene stille informationer til rådighed for lokale anklagemyndigheder, og derfor rummer den bl.a. store kartoteker med personoplysninger og henvisninger til dokumenter og vidneudsagn. Også dette arkiv har, som det førnævnte militære personalearkiv, mistet sin gamle funktion som dokumentationscentral i forhold til en aktuel forvaltning og

indgår nu i Bundesarchiv som en regulær enhed, men dog således, at man her specielt satser meget på udstillinger og skoletjeneste og på at få samlingerne benyttet i pædagogiske sammenhænge.

Man kan i de seneste år umuligt læse et nummer af *Der Archivar* uden at høre om de strukturændringer, der gennemføres i de statslige arkivvæsen i den ene delstat efter den anden. I majnummeret handler det om Sachsen, hvor der den 1. januar 2005 gennemførtes en kraftig centralisering, idet de „indtil da heterogent ledede landsarkiver“ mistede deres selvstændighed, og blev afdelinger i den nyoprettede enhedsorganisation Sächsischen Staatsarchiv. Dette forløb genkendes fra så godt som alle de tidligere statslige arkivreformer, og motiverne ligner også meget hinanden. Nye, store opgaver, bl.a. i form af kommende mammutafleveringer og krav om elektronisk synlighed, kombineret med besparelseskrav oppefra, tvinger kraftige rationaliseringer igennem og dermed også centraliseret ledelse, styring og strategiudvikling.

At den tyske arkivverden i disse år må være meget optaget af de store strukturelle forandringer siger sig selv. Det er jo også jobmuligheder, arbejdsfunktioner og prestige, der står på spil. At man dog ikke er blevet totalt navlebeskuende viser Mathias Webers interessante artikel om de hollandske arkiver. Også det hollandske arkivvæsen har i de seneste år oplevet en markant strukturændring, som dog er gået i en anden retning end i Tyskland. I 2001 indgik de hollandske statsarkiver, kommunalforeningen og flere andre arkivdrivende organisationer en aftale om at oprette Regionale Historische Centra (RHC),

der typisk skabtes ved fusion af et landsarkiv og et stadsarkiv. Sådanne centre er siden da dannet i over 10 regioner, med det klare og oplagte sigte at sikre arkiverne en tydeligere og mere markant placering i regionen. Meget tyder på at strategien er lykkedes, i den forstand at efterspørgslen efter informationer er øget kraftigt, mens der til gengæld havde været kritik fra forskere, som mente, at der ikke var taget tilstrækkeligt hensyn til deres ønsker og behov.

Både udviklingen i Tyskland og Holland viser, hvor vigtigt det er, at arkiverne udvikler og ændrer sig, både for bedst muligt at kunne løse de udstukne opgaver, men også for at fastholde forbindelse til de mange brugere, som er arkivernes aller vigtigste livline. Om dette stærke bånd mellem arkiverne og deres brugere minder Jürgen Bacis og Dorothee Leidig os i deres artikel om det, de kalder „frie arkiver“, dvs. de mange mere eller mindre spontane bevægelsers og organisationers arkiver. Her er tale om et næsten uoverskueligt virvar af store og små arkiver, der for manges vedkommende befinder sig de mærkeligste steder, og ofte under ikke særligt betrykkende forhold. De to forfattere giver en glimrende gennemgang af hele dette område, samtidig med at de påpeger, hvor vigtigt dette materiale er til belysning af holdningerne „nedefra“. De slutter af med en opfordring til arkivarerne om også at have øre for „tidshistoriens ubekvemme dokumenter“, og lad denne appel være slutningsordene for denne gang. ♦

Skribenten er arkivar og seniorforsker ved Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm

Faust på Fyn

En djævfeforskrivelse i 1634

Historien om Faust har lange historiske rødder. I 1587 udkom en tysk folkebog med historien om Faust. Allerede året efter var den oversat til dansk, og i løbet af få år var historien om Fausts pagt med djævelen tilgængelig på en række europæiske sprog.

I gennem tiden har kunstnere været optaget af Fausts forskrivelse af sin sjæl til Djævelen. Forfattere som Christopher Marlowe, Gottfried Lessing, Goethe og Thomas Mann har hver givet deres version af historien, ligesom Fausts djævfepagt også har været temaet for flere musikstykker.

Med den stadig større læserskare, der fik adgang til historien, kunne også menigmand blive inspireret til den type omgang med Djævelen. Det var tilfældet med skomageren Christen Pedersen i Odense, der i 1634 fulgte Fausts eksempel – med skæbnesvangre følger.

At skomageren var inspireret af Faust er sikkert nok, for vi har bevaret hans egen formulerede pagt med Djævelen. Med blod skrev han følgende (her med moderne retsskrivning) på et stykke papir, som han rev ud af sin regnskabsbog: „Giver jeg mig til Djævelen, at være hans egen med liv og med sjæl; efter at doctor Faustus blev Djævelens egen, så må jeg også blive hans. Og et

punkt skal Fanden love mig, at han vil lade sig til syne, når jeg vil, og hvad skikkelse jeg hannem vil have. Så lover jeg hannem til større bestandighed og vidne med mit eget blod er skrevet, og dermed forskriver mig til Djævelen, at være hans egen både med liv og med sjæl til evig tid. Derimod skal ånden Fanden love mig pennige til nødtørft og så tit jeg den behov haver at bruge og komme på fode med min ganske livstid, heller også til en bestemt dag, at jeg ikke så elendig lever. Vil Fanden holde mig dette fri, så lover jeg hannem dette løfte fri, at jeg aldrig vil vige fra dig, men blive hos dig evindeligt til evig tid. Dette lover jeg Christen Pedersen at holde Fanden, som forskrevet står. Des større stadfæstning haver jeg dette med mit eget blod skrevet.

Christen Pedersen
Med egen hånd

Og blev dette skrevet den anden dag S. Michaelis 1634.“

Var papiret forblevet i hans skrivebordsskuffe, var sagen formentlig aldrig blevet kendt for hverken samtid eller eftertid. Men han var så uforsigtig at gå med det på sig – og at tabe det. En nysgerrig mand samlede det op, og fandt at indholdet skulle indberettes til bystyret. Det foranstaltede en undersøgelse. Skomageren blev hurtigt identificeret

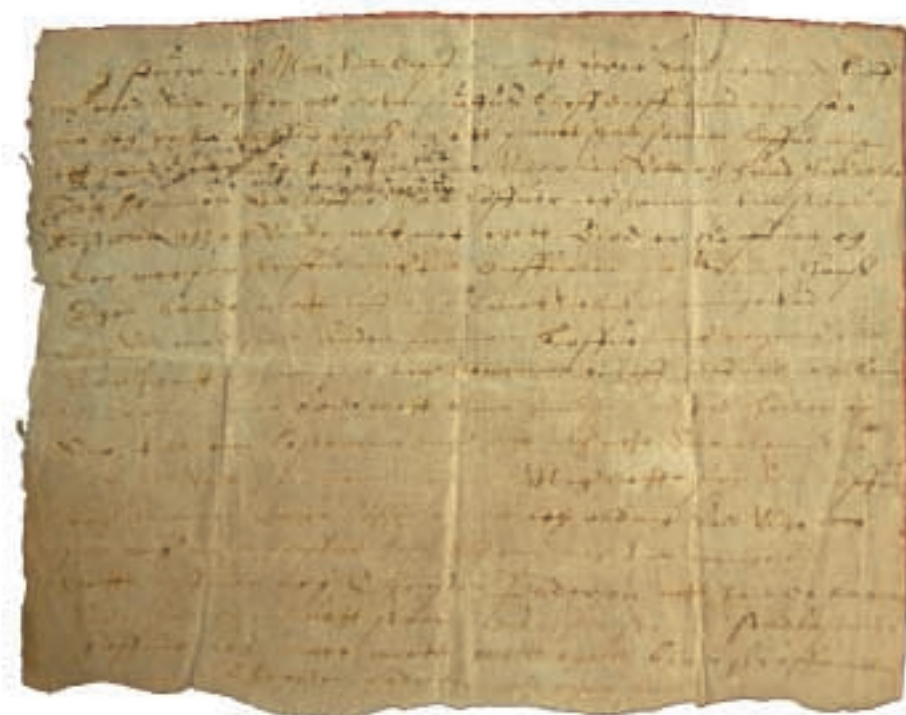
Leon Jespersen

som forfatteren; han indrømmede forfatterskabet, men undskyldte sig med, at han havde været utilregnelig i gerningsøjeblikket.

Vi er ganske godt underrettet om sagens videre forløb; men de nærmere detaljer skal forbigås her, hvor det blot skal konstateres, at flere retsinstanser havde en vis berøringsangst med hensyn til sagen. Byfogeden i Odense, Laurids Nielsen, skubbede sagen fra sig og henviste den til

en gejstlig ret, Konsistorialretten, der bestod af biskoppen over Fyns Stift, Odense Bys præster samt professorerne ved gymnasiet. Med sin pagt havde skomageren forbrudt sit løfte ved dåben. Retten afviste, at skomageren var utilregnelig i gerningsøjeblikket, og den fandt ugerningen værre end tyveri, hor og mord. Det til trods for, at skomageren nu bittert fortrød, hvad han havde gjort. Skønt han havde skriftet efter forskrivelsen til Djævelen, havde han ikke haft mod til at afsløre sin pagt med den onde. Konsistorialretten tog imidlertid ikke direkte stilling til strafudmålingen, der skulle finde sted ved en verdslig ret. Byfogeden havde fået sagen tilbage.

Efter at have rådført sig med

■ Skomager Christen Pedersens djævforskrivelse fra 1634 befinder sig på Landsarkivet for Fyn, Odense, i Fyens Bispearkiv, Breve fra Odense Købstad. Teksten er skrevet med blod, og i tidens løb er den blevet så utydelig, at kun dele af teksten kan læses. Heldigvis blev teksten i tide afskrevet.

Foto: Leon Jespersen

lensmanden på Odensegård blev sagen sendt til regeringen, der ekspederede den videre til Københavns Universitet. Konsistorium behandlede sagen og noterede sig, at Fausts historie havde inspireret skomageren. Man burde derfor forbyde skriftet. Dommen var klar: Skomageren havde forbrudt sit liv og skulle hænges. Christen Pedersen havde søgt om nåde, og lensmanden havde sendt materialet videre, så det indgik i behandlingen.

At man i lokalsamfundet kan have haft en vis medfølelse for skomageren, kunne forklare en senere tiltale mod en vagt, der havde ladet ham, der forskrev sig djævelen, undslippe. Dette retslige efterspil fortøner sig noget, men hele sagen efterlader nogle tanker om datidens samfund.

Dokumentet kan betragtes under flere synsvinkler. Der findes flere eksempler på djævforskrivelser – og med forskelligt formål. Skomageren gjorde det af helt andre grunde end Faust – nemlig af bitter nød. Hans situation har åbenbart været så fortvivlet, at han var villig til at indgå en kontrakt med Djævelen. Sagen afspejler naturligvis også datidens forestillingsverden, hvor Djævelens nærvær og onde gerninger blev opfattet som noget konkret. Det er også påfaldende, at de lavere retsinstanser stod tøvende og nølede med at på-

tage sig sagen og med et lettelsens suk skubbede den opad i retssystemet.

Sagen er ganske veldokumenteret. I Fyns Bispearkiv, arkivserien: Breve fra Odense købstad, på Landsarkivet for Fyn opbevares ikke blot skomagerens pagt med Djævelen, men også alle sagens akter. I slutningen af 1800-tallet blev hele dette materiale transskriberet af kirkehistorikeren Holger F. Rørdam – og godt for det, for i dag er skomagerens pagt, som han skrev med blod, så utydelig, at størstedelen af arkivalet er ulæseligt. Under en historiefaglig betragtning er det interessant, at indholdet af djævelpagten til dels må rekonstrueres ud fra sekundært materiale.

Også eftertiden fandt sagen spektakulær, og tidligere arkivarer har haft pagten udstillet i en montre i så lang tid, at det har bidraget til at blege skriften. Her er et konkret eksempel på værdien af kopispredning, så historikere fortsat kan sætte skomagerens pagt ind i økonomiske, religiøse, social- og kulturhistoriske eller andre sammenhænge. ♦

Deltagere i de Nordiske Arkivdage 2006.
Læs om Arkivdagene i Uppsala
på side 151–156 Foto: EGG.

Indhold

Konserverings-filmning	119
<i>Ingelise Rahn</i>	
Historier fra Kongehusets Arkiv.....	121
<i>Kristian Ring</i>	
Regnskaber som kilder i historieforskningen	123
<i>Kenn Tarbensen</i>	
Særbevilling til forskningen i Statens Arkiver i Danmark	125
<i>Hans Schultz Hansen</i>	
Studierejse for nordiske arkivarer til Canada og USA juni 2007	126
Norsk arkivseminar 10.–12. mai 2006	127
<i>Trond Inge Karlsen</i>	
Arkivene ut til folket!	129
<i>Margaret S. Aarsæther</i>	
Kulturminne Frigg – enda et abm-prosjekt innenfor petroleumssektoren	131
<i>Torkel Thime</i>	
John Herstad går i pension	133
<i>Erik Norberg</i>	
Finländska arkivdagar i Helsingfors	134
<i>Pertti Hakala</i>	
Utställning om judarna i Helsingfors	136
<i>Pertti Hakala</i>	
Regeringsbeslut om minskad personal och ökad produktivitet	138
<i>Pertti Hakala</i>	
Lönar det sig att köpa arkiv eller dokument?	139
<i>Jussi Nuorteva</i>	
Forskarrekrytering till arkiven	142
<i>Leif Gidlöf</i>	
Riksarkivet satsar på information	143
<i>Cecilia Nilsson</i>	

Hemmelige dokumenter og den-kolde-krigs-aflytninger	144
<i>Ólafur Ásgeirsson</i>	
Universitetsarkivarie på konferens i Reykjavik 14–16 september 2006.....	146
<i>Magnús Guðmundsson</i>	
Nordiskt-namibiskt seminarium kring digitala projekt och databaser	147
<i>Pertti Hakala</i>	
Er samarbeid på tvers av ABM og bruk av teknologi veien til kulturarven?	149
<i>Gro-Anita Mortensen</i>	
Nordiska Arkivdagar i Uppsala Några inblick.....	151
<i>Eiríkur G. Guðmundsson, Leon Jespersen, Maria Press, Pertti Hakala</i>	
Archivist – profession of the future in Europe	157
<i>Leif Gidlöf</i>	
Porträtt av Sven Torsten Husén	158
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Aslak Outakoski in memoriam.....	160
<i>Vuokko Joki</i>	
Seriearkiv och seriehistoria	161
<i>Ellinor Melander</i>	
Den svenska handelns historia	162
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Presshistorisk årsbok 2006	164
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Der Archivar 2006, nr. 2.....	165
<i>Karl Peder Pedersen</i>	
Faust på Fyn – En djævforskrivelse i 1634	166
<i>Leon Jespersen</i>	